

Dit is een suuerlijk boecxken

Editie J.J. Mak

bron

Dit is een suuerlijk boecxken (ed. J.J. Mak). Wereld-Bibliotheek, Amsterdam / Antwerpen 1957

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_suu001suur02_01/colofon.php

© 2012 dbnl / erven J.J. Mak

Ten geleide*

Het is een verheugend verschijnsel, dat er de laatste tijd meer belangstelling is gekomen - ik zeg niet voor onze oudere liederen, want die is er al een eeuw - maar voor onze oude liedboeken. Want toen Hoffmann von Fallersleben in 1854 onze middeleeuwse geestelijke liederen uitgaf in het 10e deel van zijn *Horae Belgicae* maakte hij uitsluitend gebruik van handschriften¹⁾. Aan de mogelijkheid, dat er ook nog gedrukte boekjes bestonden, die dezelfde of nog grotere waarde zouden kunnen bezitten dan handschriften, dacht hij niet. O ja, hij vond het wel aardig, dat die liedboekjes bestonden. En natuurlijk, voor het wereldlijke lied was men er op aangewezen. In zijn *Holländische Volkslieder* van 1833 gaf hij zelfs een rijtje titels, drie jaar na Jan Frans Willems²⁾. Vijftien jaar later publiceerde de begaafde en erudiete Snellaert op zijn beurt een lijst van gedrukte liedboekjes in de inleiding op Willems' *Oude Vlaemsche Lieder*³⁾, een eerste en voor die tijd volledige catalogus van niet minder dan 415 nummers. Waardevolle aanvullingen verschenen eerst 40 jaar later met J.H. Scheltema's inventaris van alle in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage aanwezige lied-

* De volgende bladzijden waren reeds geschreven in 1947 ter inleiding van de uitgave van ons oudste geestelijke liedboek door de Vereniging der Antwerpsche Bibliophielen en een jaar later, toen deze herdruk om hier niet ter zake doende redenen geen doorgang kon vinden, opgenomen als bijdrage in het *Huldeboek-Kruitwagen* (blz. 276 e.v.). Nu na verloop van bijna tien jaren de gewenste facsimile-uitgave, thans verzorgd door de Stichting 'Onze Oude Letteren', toch nog verwerkelijkt kon worden, leek het mij gewenst het destijds geschrevene in enigszins gewijzigde vorm opnieuw te laten afdrukken, waardoor het als inleiding tot het liedboekje uiteindelijk zijn oorspronkelijke bestemming heeft gekregen.

- 1) t.w. zijn eigen voormalige handschriften A en B; later publiceerde Baumker nog de liederen uit Hs. C. en Lecoutere die uit Hs. D; zie over deze handschriften, alsmede over de minder belangrijke Hss. E en F, mijn *Middeleeuwse Kerstliederen* (Utrecht-Brussel 1948) bl. XXVI-XXVII;
- 2) J.F. Willems *Mengelingen van vaderlandsche inhoud* (1827-'30) bl. 291.
- 3) Gent 1848. bl. XXXVIII e.v.

boekjes, in totaal 329 stuks⁴⁾, met J.H.L.'s beredeneerde lijst van 16e-18e-eeuwse wereldlijke en geestelijke liedboeken⁵⁾ en vooral met H. Roes' interessante artikelenreeks *Katholieke Geestelijke Liederboekjes*⁶⁾. Intussen waren ook Campbell's *Annales*, Petit's *Bibliographie* en de *Bibliotheca Belgica* gaan verschijnen, en de catalogi o.a. van de Mij. der Nederl. Letterkunde, van de Vereniging van Noordnederlandse Muziekgeschiedenis, van de Bibliotheek Scheurleer, enz. Zo was de tijd rijp geworden voor een algemeen Repertorium of Bibliografie van de Nederlandse Liedboeken. Dit werk is in het begin van onze eeuw ter hand genomen door D.F. Scheurleer en in 1912 zag zijn *Lijst der in Nederland tot het jaar 1800 uitgegeven liedboeken* het licht, in 1923 gevolgd door het eerste - en helaas enige - Supplement⁷⁾. Scheurleer's Lijst verschilde in beginsel niet van de 19e-eeuwse. Het bleef bij een ongeordende inventaris van titels, die - hoe dan ook, via catalogi, enz., - onder zijn ogen waren gekomen. En daaronder bevonden zich ook gewone prozatractaten, die soms in totaal slechts één of twee liedjes bevatten! Genoeg om te laten zien, hoe onberedeneerd en ongecontroleerd die lijst is samengesteld.

Inmiddels was de waarde van onze oudste liedboekjes voor de kennis van het middeleeuwse lied zonneklaar gebleken uit het proefschrift van Kalff voor het wereldlijken de studiën van Moll⁸⁾, Acquoy⁹⁾ en Knuttel¹⁰⁾ voor het geestelijk lied. Van lieverlede was het aantal boekjes, dat in het onderzoek werd betrokken, uitgebreid; bij Knuttel is het zelfs al een respectabele lijst geworden. Maar begrijp

- 4) J.H. Scheltema *Nederlandsche Liederen uit vroegeren tijd* (Leiden 1885).
- 5) In Hs. 2719 van de Vereniging tot bevordering van de belangen des boekhandels te Amsterdam.
- 6) In Sint-Gregoriusblad 1898-1900.
- 7) D.F. Scheurleer *Nederlandsche Liedboeken* ('s-Gravenhage 1912); *Eerste Supplement* ('s-Gravenhage 1923).
- 8) W. Moll *Johannes Brugman en het Godsdienschtig Leven onzer Vaderen in de vijftiende eeuw*. 2 dln. (Amsterdam 1854).
- 9) J.G.R. Acquoy *Het Geestelijk Lied in de Nederlanden vóór de Hervorming* in Archief voor Nederl. Kerkgeschiedenis 2 (1886) bl. 1 e.v. en *Kerstliederen en Leisen*, ald. 6 (1897) bl. 217 e.v.
- 10) J.A.N. Knuttel *Het Geestelijk Lied in de Nederlanden voor de Kerkhervorming* (Rotterdam 1906).

goed, het was deze geleerden alleen om middeleeuwse liederen te doen en alleen met het oog daarop namen ze kennis van de inhoud. Het boekje zelf als cultuurdocument interesseerde hun weinig of niet. Vragen betreffende auteurs en verzamelaars, drukkers en uitgevers, afhankelijkheid der boekjes onderling, weerspiegelde tijdgeest te kennen uit titels, voorberichten en gewijzigde inhoud, vielen buiten hun onmiddellijke belangstellingssfeer en kwamen alleen indirect een enkele keer aan de orde, wanneer de vergelijking der redacties van één bepaald lied hen er vanzelf op bracht. Het kon daarom moeilijk anders, of Scheurleer's lijst moest gebrekkig zijn. De vereiste vóórstudiën ontbraken.

Eerst in de jongste tijd begint daarin verandering te komen. Op het voetspoor van de studiën over het lied der Reformatie, zoals Wieder's *Schriftuurlijke Liedekens* en Wackernagel's *Lieder der niederländischen Reformirten*, op voortreffelijke wijze onlangs aangevuld met Kooiman's *Luther's Kerklied in de Nederlanden*, en onder de stimulans van de plotseling opgelaaide belangstelling voor de Barok, kwamen nu ook - ofschoon nog altijd schuchter en bescheiden - de bijdragen los over de liederen en liedboekjes der Contra-Reformatie. In sommige gevallen terloops, in het kader van een algemener onderwerp, zoals in Rombauts' monografie over Poirters en Buitendijk's *Calvinisme in de spiegel van de Zuidnederlandse literatuur der Contra-Reformatie*, in andere meer opzettelijk. Zo schreven P. Hildebrand¹¹⁾ en L. Verschueren¹²⁾ over Lucas van Mechelen, St. Axters over Bellemans¹³⁾, terwijl Beuken naar aanleiding van een verzamelbandje met drie oude liedboekjes enkele interessante opmerkingen van algemene aard ten beste gaf¹⁴⁾. Tenslotte heeft de franciscaan Vedast

11) In *Neerlandia Franciscana* 2 (1919) bl. 304 e.v. en in *Ons Geestelijk Erf* 9 (1935) bl. 229 e.v.

12) In *Franciscaans Leven* 20 (1937), bl. 345 e.v., 21 (1938), bl. 7 e.v.

13) In *Roeping* 20 (1942) bl. 273 e.v.

14) In *Tijdschrift voor Taal en Letteren* 26 (1938) bl. 32 e.v. Over het *Priëel der Gheestelijke Melodie* schreef nog V. Versteegen in *Tijdschr. v. Taal en Letteren* 28 (1940) bl. 245 e.v. - Voorts verdienen nog vermelding de studiën van L.C. Michels over Stalpaert van der Wielen en Versteegen's bijdrage in *Miscellanea Gessler* 2 (1948) bl. 1268 e.v.

VIII

Verstegen enkele jaren geleden het koene besluit genomen zijn proefschrift te wijden aan het Geestelijk lied van de Contra-Reformatie in de Zuidelijke Nederlanden. Het is te betreuren, dat dit werk niet gedrukt is en dat wij van het resultaat van Verstegens' onderzoekingen slechts kennis kunnen nemen, voorzover Rombauts er gegevens aan heeft ontleend voor zijn beschouwingen in het derde deel van de nieuwe literatuurgeschiedenis, dat in 1944 verscheen.

Aan het begin van de lange periode van het gedrukte liedboek - een periode van drie eeuwen, waarin het volk gezien de vele titels en de talrijke drukken der bewaard gebleven boekjes - behagen heeft geschept in het zingen van geestelijke liederen, staat het *Suverlijc Boecxken*, dat Adriaen van Berghen in 1508 te Antwerpen het licht deed zien¹⁵⁾. Het is het oudste gedrukte liedboekje, dat bewaard is gebleven en daarvan is slechts één enkel exemplaar bekend, dat zich bevindt in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. Maakt deze bijzonderheid op zichzelf het boekje al belangwekkend, daar komen nog verschillende andere omstandigheden bij. Allereerst de persoon van de drukker, de onverschrokken Adriaen van Berghen; voorts de aantrekkelijkheid van het boekje, o.a. door zijn curieuze gekleurde houtsneden¹⁶⁾ en tenslotte - het voornaamste - de inhoud, de merkwaardige liederenschat.

Toen het bestuur van de Stichting 'Onze Oude Letteren' besloot het *Suverlijc Boecxken* opnieuw uit te geven heeft het tevens de bedoeling gehad de nagedachtenis te eren van de dappere Antwerpse drukker, die zijn vooruitstrevende denkbeelden aangaande de vrijheid van drukpers tenslotte met zijn leven heeft moeten betalen. Mej. Kronenberg heeft indertijd in een zeer interessant artikel in

- 15) Een bibliografische beschrijving bij W. Nijhoff en M.E. Kronenberg *Nederlandsche Bibliographie van 1500 tot 1540* I ('s-Gravenhage 1923) No. 1366. bl. 490; vroeger schreven over het boekje nog Hoffmann von Fallersleben in *Dietsche Warande* 3 (1857) bl. 252 e.v., Acquoy *Geest. Lied* bl. 17-8, Knuttel *a.w.* bl. 69-70.
- 16) De houtsneden zijn gereproduceerd bij W. Nijhoff *L'art typographique dans les Pays-Bas (1500-1540)* II, 2, 10, 40; VII, 23; VIII, 26.

het tijdschrift *Het Boek*¹⁷⁾ meegedeeld, wat zij van Van Berghen's leven en werkzaamheid als drukker-uitgever in de archieven had gevonden. Daaruit blijkt, dat hij in 1500, keizer Karel's geboortjaar (!), te Antwerpen is begonnen met drukken. Hij zal wel vereenzelvigd moeten worden met 'Adriaen de boeckbinder', die 11 October 1522 op de kaak heeft gestaan 'van synen mesdaden ende Luteryen', volgens Prosper Verheyden vermoedelijk naar aanleiding van het drukken van *Een schone expositie ende verstant op credo in deum*. Op 19 Januari 1523 werden hem drie maanden kwijtgescholden, die hij nog had moeten zitten volgens een nieuwe veroordeling. Toch drukte hij weer terstond daarop ketterse boeken, w.o. verschillende uitgaven van het Nieuwe Testament. Op 27 November 1534 werd hij vrijgesproken van een nieuwe beschuldiging ketterse boeken te hebben bewaard en verkocht, maar in de maand Juli van het volgende jaar zit hij weer gevangen. En nu wordt het ernst, want 3 Januari 1536 wordt hij uit Antwerpen verbannen, d.w.z. uit de stad en het markgraafschap en wordt hem een bedevaart opgelegd naar Nicosia op Cyprus. Hij wijkt nu uit naar Holland en verblijft achtereenvolgens in Schoonhoven, Rotterdam, Delft, Den Haag en een paar ongenoemde plaatsen. In de winter van 1542 vond men in zijn huis te Delft veel verboden boeken, die hij heimelijk verkocht. 't Gerecht van Delft veroordeelde hem op 14 April 1542 om twee uur op het schavot te staan of te zitten met enige van de verboden boeken om zijn hals; voorts verbanning uit Delft, Delfland en anderhalve mijl in de omtrek. De procureur-generaal van het Hof van Holland nam met die straf geen genoegen. Van Berghen werd naar Den Haag overgebracht en het Hof veroordeelde hem 2 October 1542 ter dood (onthoofding) met verbeurdverklaring van zijn goederen. Tussen neutrale publicaties door drukte Van Berghen vóór 1536 o.a. Gassar's *Cronycke. Dye principaele hoofarticulen etc.*, *Een profitelic ende troostelic boexken vanden gheloove ende hoope. Dat gulden*

17) Jg. 16 (1927) bl. 1. e.v.; zie nu ook haar *Verboden boeken en opstandige drukkers in de Hervormingstijd* (Amsterdam 1948) bl. 89 e.v.

ghebedeboexken door Brunfels, *De Fonteyne des levens* en vertalingen van Erasmus. Tot de verboden boeken na 1536 gedrukt - tijdens Van Berghen's verblijf in Holland bleef de drukkerij te Antwerpen doorwerken (de Gentse Refreinen van 20 April 1539 o.a. kwamen van deze pers) - behoren misschien *Een devoet boexken ... in welcke begrepen zijn drie principale hoofstucken* en in elk geval de gedateerde vertalingen van Erasmus, t.w. *Van die bereydinge totter doot* (1537), *Van die suverheyt des tabernakels* (1537) en het Nieuwe Testament (1541).

Aan het *Suverlijc Boecxken* zou men het niet zeggen, dat Adriaen van Berghen later een der pioniers zal worden van het ketterse boek. Het is niet alleen vrij van alle smetten - men kan trouwens moeilijk anders verwachten 8 jaar voordat Luther zijn stellingen zal aanplakken aan de kerk van Wittenberg - maar de inhoud is bovendien nog vrijwel gaaf middeleeuws. Het eerst volgende gedrukte geestelijke liedboek, het *Devoot ende Profitelyck Boecxken* van 1539¹⁸⁾ is evenmin kettters - zelfs anti -, maar het heeft reeds een zeer groot aantal liederen uit de nieuwe rhetorische school. En het *Suverlijc Boecxken*? Ja, er zijn twee moderne liedekens bij, een kerstlied (een vernuftig contrafact van *O Venus bant, o vurich brant* (No. XXII) en een liedje op S. Catharina (No. XXX). Het is mogelijk, dat de herdruk, die in 1540 met ongeveer dezelfde titel¹⁹⁾ bij Willem Vorsterman te Antwerpen verscheen en waarvan het enig bekende exemplaar, afkomstig van Van der Meersch te Gent, zich thans in de ontoegankelijke bibliotheek van de hertog van Aremberg bevindt²⁰⁾, is uitgebreid met een aantal nieuwere liederen. Daaronder

18) Opnieuw uitg.d. D.F. Scheurleer, 's-Gravenhage 1889.

19) *Dit is een suyverlijck boecxken. Int welcke staen veel schoone leysenen ende ghestelijcke (!) liedekens. Item daer is noch toegedaen een liedeken van devocien ghemaect bi broeder Dierick van Munster. Met die xlj. leysenen ende het nieuwe jaer.*- Aan het einde (bl. 40 r): *Hier eyndet een seer gheneuchlic boecxken voor die gaerne schoon leysenen oft geestelijcke liedekens te singhen plaghen. Gheprint Tantwerpen Bi mi Willem Vorsterman Int jaer MCCCCC, XL.* zie J.F. Willems in *Belgisch Museum* 5 (1841) bl. 443.

20) No. 1289. vg. Willems tap., W. Nijhoff in *Het Boek* 3, bl. 242. W. De Vreese *Bouwstoffen* IX, bl. 74, 270, Nijhoff-Kronenberg a.w., *Inl. t.e.* 3e dl. No. 0789, bl. 108.

kunnen ook ketterse zijn geweest, maar dat weten we niet. Weliswaar schrijven onze literatuurhistorici elkaar trouw na, dat ons boek je op de Index is geplaatst, maar die voorstelling berust op een heilloze misvatting van Sepp, die - mirabile dictu - nooit is geverifieerd. Sepp²¹⁾ heeft namelijk ons boek je verward met *Dit is een suyerlijck Boecxken, in den welcken staen veel schoone Leysen, in Latijn ende in 't Duytsch ...* (Amstelredam, H.J. Muller, z.j. [1599]²²⁾. Zekerheid zullen we niet krijgen, zolang de uiterst waardevolle boekerij van de hertog van Aremberg voor de wetenschap gesloten blijft.

Op grond van de gewijzigde titel - er is aan toegevoegd: 'Met die xlj leysenen ende het nieuwe jaer' - moet de omvang meer dan verdubbeld zijn en zal het boek je geheel het karakter hebben gekregen van een kerstbundel²³⁾. Want al behoeft een 'leis' van oorsprong niet noodzakelijk een kerstlied te zijn, in de 16e eeuw was het dit stellig wel²⁴⁾. Nu, dit karakter van zangboek je voor de kersttijd bezit de eerste druk van 1508 in principe ook, ofschoon niet zo uitgesproken. Wel moet men bedenken, dat in vrijwel alle liedboek jes de kerstliederen voorop gaan en een belangrijk deel van de inhoud vormen. Maar ons boek je geeft op een totaal van 30 nummers niet minder dan 19 kerstliederen, w.o. twee latijnse, de overbekende en geliefde hymnen *Puer natus in Bethlehem en Puer nobis nascitur*. Beide komen in de latere liedboek jes tot een eind in de 18e eeuw steeds terug. Van *Puer natus* getuigt Bäumker²⁵⁾, dat hij geen enkel lied kent met zoveel varianten, bewerkingen en vertalingen²⁶⁾; ook in het

21) Chr. Sepp *Verboden Lectuur* (Leiden 1889) bl. 79.

22) Zie over dit boek je mijn *Mondeling overgeleverde kerstliederen* in Tijdschr. uitg. vanwege de Mij. d. Ned. Lett. 64 (1946) bl. 98.

23) Of moet men i.p.v. xlj lezen xxj? Het gehele boek je bevat blijkbaar slechts 40 bladen.

24) Vg. mijn *Middeleeuwse Kerstliederen* bl. XXII

25) W. Bäumker *Das katholische deutsche Kirchenlied* etc. 1 (Freiburg i. Br. 1886) S. 312.

26) Zie een aantal redacties bij Ph. Wackernagel *Das deutsche Kirchenlied* etc. 1 (Leipzig 1864) 309-18; vertalingen bij Bäumker *a.w.* S. 314 ff. - Van de Nederlandse bronnen noemen we Hs. F. Fol. 135, *Prieel der gheestelicker melodie enz.* (Antwerpen 1620) bl. 45-6, *Oude en Nieuwe Lofzangen* enz. (Amsterdam, Erfg. We. C. Stichter, ca. 1793) bl. 110-1. - Vier Duitsgetinte vertt. in *Geestelycke Harmonie* enz. (Antwerpen 1762) bl. 31 e.v.

middelnederlands is het vrij vertaald²⁷⁾. Nog geliefder was de hymne *Puer nobis nascitur*²⁸⁾. Herhaaldelijk vertellen de bronnen, dat dit lied tijdens de kerstviering werd gezongen, o.a. bij het zogenaamde ‘Kindje wiegen’ en bij de dramatische vertoningen²⁹⁾. Een Nederlandse vertaling, inc. ‘Ons is gheboren een kindeken soet/aller engelen coninc’ vindt men in *Dit is een schoon suyerlijck boecxken*³⁰⁾.

Wat van de hymnen is opgemerkt, geldt in gelijke mate voor de liederen in de volkstaal. Van de 17 kerstliederen komen er slechts drie na de 16e eeuw in de liedboeken niet meer voor, t.w. *Ons naket een soeten tijt* (No. XX), *In vreuchden is alle de werelt wijt* (No. XXI) en *O Ihesus bant, o vurich brant* (No. XXII); alle andere bleven eeuwenlang populair. Van No. XXII is de korte levensduur overigens vanzelfsprekend; het is een typisch rhetoricaal product, een - weliswaar fraai - contrafact van het wereldlijke lied *O Venus bant, o vurich brant*³¹⁾, waarvan trouwens nog verscheiden andere vergeestelijkingen in omloop zijn geweest³²⁾. De helft van alle kerstliederen vinden we ook in de handschriften A, B, C en D, d.w.z. in verzamelingen ouder dan het *Suuerlijc Boecxken*; van de rest, dat zijn de Nos. IV, VII, XIII, XIV, XV, XX, XXI en XXII, bevat het *Suuerlijc Boecxken* daarentegen de oudste redactie. Maakt dit ons liedboek je al bijzonder waardevol, daar komt nog bij, dat in enkele gevallen de redactie, ofschoon niet de oudste, toch de beste is. Zo heb ik bij mijn uitgave der Middeleeuwse kerstliederen voor No. III en XII de lezing van het *Suuerlijc Boecxken*

27) Zie mijn *Middeleeuwse kerstliederen* No. XLVII.

28) Zie een aantal redacties bij Wackernagel *a.w.* 1, No. 327-31, - Van de Nederlandse bronnen, waarin het te vinden is, noemen we Hs. E, fol. 64, Hs. F, fol. 134v, Hs. J (= U.B. Gent. No. 901'), fol. 36v. *Dev. Pr. B.* No. 216, *Schoon Suyv. Boecxken* (Amsterdam, Corn. Claesz. ca. 1600) A. 3v., *Hofken der geest. Liedekens* (Loven 1577) bl. 80, *Prieel d. gheest. Mel.* bl. 36, *Theodotus' Paradijs*, 2e dr. (1627) bl. 54, *Oude en Nieuwe Lofzangen* bl. 111.

29) Vg. Mijn *Het Kerstfeest* ('s-Gravenhage 1948) bl. 105 e.v.

30) Fol. 47v., vg. Fl. van Duyse *Het oude Nederlandsche Lied* 3, bl. 1862-3.

31) *Antwerps Liedboek* No. 122.

32) Vg. Van Duyse *a.w.* No. 564.

XIII

boven de handschriftelijke verkozen³³⁾. Wat de inhoud aangaat, de nadruk valt op de Boodschap: niet minder dan 6 liederen (No. I, III, VII, XII, XIV, XIX) zijn aan dit thema gewijd. De overige 9 hebben betrekking op de Geboorte, de Aanbidding der Koningen en de Vlucht naar Egypte, alles typisch volksaardig van opvatting. De persoonlijke beschouwende liederen ontbreken geheel. Me dunkt, de paedagogische bedoeling bij de keuzebepaling der liederen is evident.

Gaan wij nu over tot een nadere beschouwing van de overige geestelijke liederen in het *Suverlijc Boecxken*. Zeven van de elf (No. XVI, XVII, XVIII, XXIII, XXVI, XXVIII, XXIX) komen ook in de latere bekende liedboeken van de 16e eeuw voor. De vier overige vindt men alleen nog in het *Devoot ende Profitelyck boecxken*³⁴⁾. Opmerkelijker misschien nog is de bijzonderheid, dat het vrijwel allemaal contrafacten zijn. Dat verraden in de meeste gevallen de wijsaanduidingen al, maar gelukkig kennen we, dank zij het *Antwerps Liedboek*, ook de wereldlijke modellen. Zo bijvoorbeeld het fraaie meilied *Hoe lustelic is ons die coele mei ghedaen*, het voorbeeld van ons No. XVII en *Och ligdy nu en slaept mijn wtvercoren bloeme*³⁵⁾, het voorbeeld van ons No. XXVIII. Het zijn allebei meilieder en de vergeestelijkingen zijn al even mooi als de wereldlijke modellen³⁶⁾. Het is hier uiteraard niet de plaats om stil te staan bij de betekenis van de Mei in het culturele leven van de middeleeuwen. En toch zou een helder inzicht in de oude voorstellingen en gebruiken nodig zijn om liederen als No. XVII en XXVIII ten volle te kunnen genieten. Het ware te wensen, dat een van onze jongeren zich eens aan de studie van de Mei ging wijden. Als hij dan maar niet met de folkloristen van de vorige eeuw alleen oog heeft voor de boom en het bier, maar ook de geestelijke Mei-voorstelin-

33) Thans zou ik ook voor No. XIX de redactie van het *Suv. B.* prefereren.

34) No. XXIV ook in Hs. I (= U.B. Nijmegen, olim Goyaerts, Tilburg).

35) Vg. v. Duyse No. 76.

36) Zie voor het genre ook H. Duurkens *Geestelijke Meilieder en* in *Studiën* 71, bl. 445 e.v. en 74, bl. 384 e.v.

gen leert waarderen. Hoe nuchter moet toch het geslacht zijn geweest, dat aanstoot nam aan de voorstelling van Christus als de nachtegaal op de takken van de eglentier - de liefde- en kruisboom sinds Venantius Fortunatus en Caedmon - zingend de zeven kruiswoorden. En de wonden, die als rozen bloeien, zijn in de 15e eeuw in bepaalde mystieke kringen het voorwerp van dagelijkse meditatie.

Trouwens ook de overige geestelijke liederen van het *Suverlijc Boecxken* wijzen op piëtistisch-mystieke belangstelling van de verzamelaar. Er is slechts één heiligenlied bij (No. XXX), een product uit de school van Vrouwe Rhetorica, dat verder alleen nog voorkomt in het *Devoot en Profitelyck Boecxken*³⁷⁾. Het is vermoedelijk kersvers aan de verzameling toegevoegd, omdat het evenals het andere rederijkerslied, *O Ihesus bant, o vierich brant* (No. XXII) gezongen kon worden op eenzelfde wijs, namelijk die van het wereldlijke lied *O Venus bant*. Ik zie in beide opzettelijk - misschien juist voor ons boek je - gedichte contrafacten. Anders begrijp ik niet, waarom de verzamelaar juist dit ene heiligenlied, en dan nog wel van S. Catharina, al was haar verering dan ook zeer populair in de late middeleeuwen, heeft opgenomen.

Vreemd zou het ook kunnen schijnen, dat het *Suverlijc Boecxken* niet meer dan twee Marialiederentelt, indien we er niet mede een bewijs in mogen zien voor de speciale voorkeur van de verzamelaar. Het eerste is - en dat geeft misschien weer meteen de verklaring voor de opname in deze bundel - een lied, dat niet alleen gezongen kon worden op de wijze van *Het viel een hemels dauwe* (ons No. XIX), maar ook duidelijk onder invloed van dit lied is gedicht. Ik bedoel No. XXIV *God groet u, suver bloeme*, enz., dat ook voorkomt in Hs. I en het *Dev. en Prof. Boecxken*. De aanhef is stereotiep. Er zijn vrij wat geestelijke liederen, die beginnen met een dergelijke begroeting, wellicht in laatste instantie ook al weer navolging van het wereldse genre der berijmde liefdesbrieven³⁸⁾.

37) No. XII (uitg. Scheurleer a.w. bl. 32).

38) Zie mijn *Middeleeuwse Kerstliederen* bl. 90.

Het andere Marialied is het alom bekende *Ic heb ghejaecht mijn leven lanc* (No. XXVII) van de minderbroeder-observant Jan Brugman. Sinds Willem Moll zijn tweedelige monografie schreef³⁹⁾ staat de curieuze volksprediker zozeer in het licht, dat we ons er van ontslagen achten, hier nog eens opzettelijk bij hem stil te staan. En zyn lied *Ic heb ghejaecht* is al zo vaak afgedrukt⁴⁰⁾ en - dank zij de modern aandoende melodie in Acquoy's uitgave⁴¹⁾ zo vaak gezongen in de huiskamers, dat elke uitweiding overbodig is geworden. Maar een Marialied, mag men het zo nog wel noemen? Knuttel rekent het tot de 'Inkeerliederen'⁴²⁾. Terecht, want alleen de eerste strofe heeft betrekking op de H. Maagd en die is nog ingegeven door de sterotiepe aanvang van de geestelijke jacht, in laatste instantie - zo niet rechtstreeks - een vergeestelijking van het wereldse jachtvermaak. Er staat nu eenmaal aan het einde van de middeleeuwen tegenover de voortschrijdende saecularisatie- een min of meer opzettelijke spiritualisatietendens. - Van Jan Brugman is ook No. XXIII *Met vruechden willen wi singen ende louen die triniteyt*, een lied, dat ook terstond buitengewoon populair is geworden en in de 16e-eeuwse handschriften en liedboeken geregeld voorkomt⁴³⁾. Het is al evenzeer een opwekking tot inkeer en berouw, maar nu sterker gestimuleerd door de uitblik op de hemelse zaligheid.

Niets minder bedreven in de kunst was Brugman's ordebroeder Dirc Coelde van Munster, de dichter van No. XVI *Och edel siele wilt mercken*⁴⁴⁾. Dirc van Munster

- 39) *Johannes Brugman en het Godsdienstig leven onzer Vaderen in de Vijf tiende eeuw* (Amsterdam 1854).
- 40) Door Moll *a.w.* 2, 212, Willems *Oude VI. L.* bl. 456, Hoffmann v. Fallersleben *Horae Belgicae* X, No. 109, Knuttel *a.w.* bl. 342-3, v. Duyse *a.w.* No. 578 en St. Axters *Mystiek Brevier 3: De Nederlandsche Mystieke Poëzie* (Antwerpen 1946) No. 20.
- 41) J.G.R. Acquoy *Middeleeuwsche Geestelijke Lieder en Leisen* ('s-Gravenhage 1888) No. 4.
- 42) Bl. 342 e.v.
- 43) Vg. v. Duyse *a.w.* No. 620, de A-redactie (naar Hs. B) heeft 12 strr., B (naar Hs. A) 7. De laatste red. ook in Hs. E (daarnaar Axters *a.w.* No. 130), in *Dev. Pr. B.* en *Hofken* (varianten daaruit bij Moll *a.w.* 2, bl. 207 e.v.). Met de twee laatstgenoemde stemt onze red. het meest overeen.
- 44) Het lied werd reeds uitgegeven door J.F. Willems naar de herdruk van 1540 in Belg. Mus. 5. bl. 443 e.v. door Knuttel (*a.w.* bl. 385-7) en Axters (*a.w.* No. 23) naar *Dev. Pr. B.* (de eerste met aanvulling en emendaties naar ons en andere 16e-eeuwse liedboekjes, de laatste integraal, zodat jammer genoeg str. 13 ontbreekt). Zie, ook nog andere tractaten van D.v. Munster, W.A. Schmitz O.F.M. *Het aandeel der minderbroeders in onze middeleeuwse literatuur* (Nijmegen-Utrecht z.j. [1936], bl. 64 e.v. en A. Groeteken *Dietrich Kolde von Münster* usw. (Kevelaer o.J. [1935]).

herinnert in vele opzichten aan zijn oudere tijdgenoot Jan Brugman. Geboren ca. 1435 te Münster in Westfalen ging hij op ongeveer 20-jarige leeftijd over van de Augustijnen naar de Minderbroeders. Zijn faam van geleerd, ijverig en heilig religieus verbreidde zich hier weldra en werd o.a. door niemand minder dan Erasmus zelf openlijk verkondigd. Zestig jaar lang zou hij in de orde hebben geleefd, vurig ijverend voor de Observantie. Meermalen stond hij ook aan het hoofd van kloosters. Evenals Brugman roemde men hem als een machtig predikant. In 1492 benoemde de Keulse bisschop hem tot predicator generalis in zijn gebied. In 1502 keerde hij echter terug naar België, waar hij ook enkele jaren later overleed. Het in zijn tijd beroemdste werk is de *Kerstenspiegel* van 1470, de eerste Nederlandse catechismus; het hoogst staan de *Sermoenen*. Van zijn ‘suverlijc liedeken’ zegt Dr. Schmitz: ‘Een model van een mystiek liefdeslied! De bruidegom, die het hoofd-aandeel heeft in de wisselzang, put zich uit in het aanbrenge van motieven om de ziel voor zich te winnen en van zijn rivaal, de wereld, af te brengen; nu eens smekend en vragend; dan enumererend en overtuigend. En de ziel geeft zich gewonnen.’

Wanneer we letten op de omstandigheid, dat op het geringe aantal geestelijke liederen er twee zijn van Jan Brugman, een confrater van Dirc van Munster; dat er voorts een opmerkelijk aantal contrafacten onder zijn, die wijzen op een bijzondere pastorale bedoeling van de verzamelaar, verder dat de Franciscanen moeten gelden voor de propagandisten van een zeer bepaalde kerstviering, religieus (persoonlijk-bewogen en devotieel, maar ook feestelijk-blij) èn volksaardig, waarbij Kindje wiegen, zang en dans als passende middelen worden aanvaard, - en wij juist de daarvoor geschikte liederen in onze bundel aantreffen, en - vooral dat er uit de collectie van

geestelijke liederen een bijzondere voorkeur spreekt voor het innige ascetisch-mystieke genre, dan lijkt het zeer plausibel, dat Dirc van Munster zelf de samensteller van onze bundel is geweest. Want behalve de twee meilieder en de liederen van Brugman ademen ook de nog onbesproken liederen eenzelfde geest en behoren ze tot hetzelfde type als *Och edel siele wilt mercken*. Dat zijn No. XVIII: *Hoe lude riep die siele tot god van binnen*, No. XXV: *Nu laet ons vrolic singhen*, No. XXVI: *Solaes willen wi hanteren* en No. XXIX: *Ic sie den morghensterre*. Het eerste, ook alweer in de geliefde dialoogvorm, is een bewerking van *Hoe luyde sanc die leeraer op der tinnen* of wel een rechtstreekse geestelijke tegenhanger van een wereldlijk wachterlied, inc. *Hoe luyde singet die wachter opter tinnen*⁴⁵⁾. Het curieuze van het geval is, dat de bewerking van het *Suverlijc Boecxken* niet in oudere bronnen voorkomt, maar in latere nergens ontbreekt. Is het te vermetel te veronderstellen, dat Dirc van Munster zelf de bewerker is geweest en dan ook dat hij verantwoordelijk is voor andere - ja, alle? - afwijkende redacties in onze bundel, die wij voordien nergens elders aantreffen? Dat geldt dan ook en vooral voor No. XXV, een lied der 'minnende ziel' in de vorm van een dialoog tussen Jezus en de ziel. Dit lied vond ik overigens alleen nog in het *Dev. en Prof. Boecxken*. Ook No. XXVI, een loflied op Christus de Minnaar, wordt niet vroeger aangetroffen. Hetzelfde geldt tenslotte voor No. XXIX, *Ic sie den morghensterre*, alweer een lied in de vorm van een dialoog tussen Christus en de ziel. Men vindt het ook in het *Dev. en Prof. Boecxken*, *Hofken der geest. Liedekens* en op een leeg blad achter in Hs. C⁴⁶⁾. Wel ontmoet men in Hs. B een lied met dezelfde aanhef⁴⁷⁾, maar verder gaat de overeenkomst niet. Trouwens er bestaan meer liederen met deze aanhef⁴⁸⁾. Het zijn alle contrafacten van

45) Vg. *Antwerps Liedboek* No. LX.

46) Met een latere hand bijgeschreven, dus niet behorend tot de oorspronkelijke liederencollectie van Hs. C. zoals Axters *a.w.* bl. 291 doet vermoeden; vg. C.G.N. de Vooy's in *Tschr.* uitg. vanwege de Mij. d. Ned. Lett. 23 (1904) bl. 77, 78-9.

47) Hoffmann v. Fallersleben *Horae Belgicae* X. No. 86.

48) Vg. *Dev. Pr. B.* No. 211 en B. Hölscher *Niederdeutsche geistl. Lieder und Sprüche aus dem Münsterlande* (Berlin 1854) No. 49.

XVIII

het wereldlijk lied *Ic sie die morgensterre/Mijns lievekens claer aenschijn*⁴⁹⁾; de redactie in Hs. B staat hier het dichtst bij. Ons No. XXIX zal dus een - onafhankelijk van de laatste - gedichte contrafact van het erotische lied zijn, òf een nieuwe bewerking van de redactie in Hs. B. Gaarne zou ik in deze en andere bewerkingen, voorzover ze in geen oudere bronnen zijn aangetroffen, de hand zien van Dirc van Munster. Mocht dit zo zijn, dan krijgt ons boek je plotseling een andere en nieuwe betekenis. Zeker, onze minderbroeder-observant is niet de dichter van alle liederen, zoals Hoffmann von Fallersleben meende, maar al verzamelende met een speciale bedoeling heeft Dirc van Munster behalve een geheel eigen lied, nog een aantal min of meer zelfstandige bewerkingen naar wereldlijke modellen (dat wil in de meeste gevallen zeggen op een bekende aanvangsregel, want meer hoeft hij er niet van gekend te hebben!) of reeds bestaande contrafacten toegevoegd. Ware het zo, dan is het ideaal van een geestelijk volksliedboek niet eerst een uitvloeisel van de Contra-Reformatie en het *Devoot ende Profitelyck Boecxken* een eerste verwezenlijking, maar waren reeds de laat-middeleeuwse paedagogen van eenzelfde ideaal vervuld en blijkt ook hier weer in plaats van een breuk tussen Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, in werkelijkheid een geleidelijker verloop te constateren. Het *Suverlijc Boecxken* is dan een document van de - nog middeleeuwse - strijd voor de geestelijke volkszang.

49) *Antwerps Liedboek* No. 96.

Korte verantwoording

Het voornaamste doel van deze facsimile-uitgave is ons oudste gedrukte geestelijke liedboek te behoeden voor het lot van zovele unica, die - zelfs nog in onze eeuw - reddeloos verloren gingen. Mocht er onverhoopt iets gebeuren, dan zal men zich door deze herdruk een tamelijk juist beeld kunnen blijven vormen van het origineel. Alleen de kleuren - in rubriceringen en houtsneden - zijn verdwenen en het papier is modern, maar formaat, zetwijze, letters en illustraties zijn behouden. En de inhoud, de redacties der liederen, zal niet meer aan de vergetelheid behoeven te worden prijsgegeven.

Uit deze doelstelling volgt, dat de toelichting slechts secundaire betekenis heeft en daarom tot het allernoodzakelijkste beperkt is gebleven. Het zou trouwens het karakter van deze uitgave hebben geschaad, indien wij de betrekkelijk geringe omvang van de tekst in het wetenschappelijke apparaat hadden laten verdrinken. Reeds bij het eerste lied bleek ons, dat een volledige beredeneerde opsomming van de overgeleverde redacties met opgave der varianten, mitsgaders de nodige verklarende aantekeningen meer dan het tienvoudige van de plaatsruimte zouden hebben gevraagd, die dit lied zelf beslaat. Wij hebben daarom besloten voor redacties en varianten te verwijzen naar de allerbelangrijkste literatuur en de toelichting te beperken tot die zaken, die de lectuur ernstig bemoeilijken.

Zo worden niet alle afkortingen opgelost, met name niet de algemeen bekende en doorlopend gebruikte: het liggende streepje ter aanduiding van een onmiddellijk volgende *n* of *m* of *de* (in *eñ*), de 3 = *et* of *at* en ' = *er* (in *d'*, *v'*, enz.). Duidelijke zetfouten worden in de aantekeningen verbeterd, voorzover ze hinderlijk zijn bij het lezen dus bijv. niet alle streepjes die vergeten zijn boven een *e* of *en*); desgelijks evidente corrupties in de tekst en onhoudbare of absurde lezingen, die zo mogelijk naar

andere redacties - bij voorkeur van dezelfde familie - worden gecorrigeerd. In dit geval wordt de emendatie voorafgegaan door 'var.'. Welke variant dit nu precies is, wordt slechts vermeld, indien het lied niet voorkomt in mijn met medewerking van Dr. E. Bruning O.F.M. uitgegeven *Middeleeuwse Kerstliederen* (Utrecht-Brussel 1948). Op blz. xxvi vindt men in dit werk ook een opgave van de handschriften, die daar evenals hier met de letters A-F worden aangeduid.

Dit is een suerlijc boecxken

**Dit is een su//uerlijc boecxken // in welcke staen
 // scone leysen ende // veel scone gheestelike
 lie//dekens. Noch een liedeken // van deuocien
 ghemaect bi // broeder Dirck van munster.**

1. ^{aanl.}

1.1.

MEt desen nieuwen iare
 so wort ons openbare
 hoe dat een maghet vruchtbare
 die werelt al verblijt
 Ghelouet moet sijn dat kindekijn
 gheeert moet sijn dat maechdekijn.
 nv ende ewelijc tot alder tijt

1.2.

¶ Hoe wel was haer te moede
 doen si in vleysche en bloede
 aensach haers herten hoede
 den here der werelt wijt
 \$ Ghelo.

1.3.

¶ Si baerden sonder pijn
 ende bleef een maghet fijne
 des sondaers medicijne
 des hebben die ioden nijt
 \$ Ghelo

1.4.

¶ Die engelen songhen schoone
 glorie inden throone
 ter eeren ende te loone
 den kinde des seker sijt
 \$ Ghelo

1.5.

¶ Als acht daghen waren leden
 so wert ihesus besneden

al na der ioden seden
 dwelc ons van sonden vrijt
 \$ Ghelo.

1.6.

¶ Wt orienten lande
 quamen ter offerhande
 drie coninghen onbekande
 gode ghebenedijt
 \$ Ghelo.

1.7.

Des dertien daghes sijt vroeder
 vonden si hem bi sijnder moeder
 ioseph was sijn behoeder
 so ons die scriftuere belijt
 \$ Ghelo.

1.8.

¶ Als die ses weken omme quamen
 so ghinc si na betamen
 onbeulect van alder blamen
 dwelc was om ons profijt
 \$ Ghelo.

1.9.

¶ Aldus ginc die maghet sempel
 ende droech haer kint ten tempel
 alle vrouwen tot een exempel
 dies haer niet en vermijt

2. aant.

EEn kindeken is ons geboren in bethleem
 des hadde herodes toren
 dat scheen aen hem

2.1.

¶ Drie coninghen wtuercoren
 quamen in iherusalem
 si vraechden waer hi was gheboren
 die coninc der ioden
 wi saghen in orienten die sterre sijn
 wi comen hem aenbeden
 dat kindekijn
 \$ Een kindekijn is ons gheboren

2.2.

¶ Doen herodes dat vernam
 dattet kint gheboren was
 wert hi toornich ende gram
 ende ontsach hem das
 dat hi verliesen soude
 sijn rijcke groot
 hi dacht hoe hi mocht brenghen
 dat kindeken ter doot
 \$ Een kinde.

2.3.

¶ Hi vraechde met haestichde [haestichede
 waer tkint gheboren was
 te bethleem in die stede
 so was datmen daer les [las
 daer is gheboren die here groot

die ons sal verlossen
vander ewigher doot
\$ Een kindekin in [is] ons gheboren

2.4.

¶ Herodes sprac ten vroeden
gaet henen en suect dat kint
met also groter hoeden
men seit hi is coninck
bouen alle coninghen
soe is hi fijn
men seyt hi sal besitten
dat rijcke mijn
\$ Een kindekijn

2.5.

¶ Als ghi dat kint hebt vonden
so keert dan weder tot mi
in also corter stonden
en segt mi waer dat si.
ic sou so gaerne aenbeden
dat cleyne kindekijn
het heeft so seer doersneden
dat herte mijn
\$ Een kindekijn

2.6.

¶ Mer als die coninghen quamen
buyten iherusalem
met vruechden si vernamen

die sterre staen voer hem
 al tot si vonden dat kindekijn
 in doecken ghewonden
 bider moeder sijn
 \$ Een kindeken.

2.7.

¶ Drie coninghen aenbaden
 tkint van dertien daech out
 si offerden met waerdicheden
 myrre wierooock ende gout
 dat deden si daer omme
 dat haer scheen grooten noot
 si saghen al omme en omme
 van hauen bloot
 \$ Een kindeken

2.8.

¶ Des nachts als si slapen wouden.
 quam die enghel gods tot hem
 dat si niet keeren en souden
 al doer iherusalem
 met eenen anderen weeghe
 so sijn si ghekeert
 al in haer conincrijcke
 als men ons leert.
 \$ Een kindeken is ons gheboren

2.9.

¶ Nv bidden wi desen kinde
 dat ihesus is becant
 dat hi ons wil bringhen
 hier bouen int soete lant
 Daer hem die engelen eeren
 tot alder tijt
 dat ionne ons die heere
 der heeren ghebenedijt

§ Een kindeken is ons gheboren

3. aant.

LAet ons met herten reyne
louen dat soete kindeken cleyne
het brengt ons wten weyne

3.1.

¶ Ons is een kint gheboren
een sone ghepresenteert
hi coemt die helle storen
als mensche ghefigureert
hi wil ons al ghemeyne
verlossen wter pijnne
met sinen bloede alleyne

Laet ons met herten reyne

3.2.

¶ Des moghen wi wel eeren
die maghet die hem droech
den groten heer der heeren
die haer niet en verwoech
weest vrolick groot ende cleyne
dit soete kindekijn
vrijt ons van alle pijnen
Laet ons met herten reyne

3.3.

¶ Die vader van hier bouen
sprac sinen enghel an
wi willen die helle rouen
en verlossen wijf ende man.
gaet totter schoon fonteyne
maria claer aenschijn
en segt haer wat ic meyne
Laet ons met herten reyne

3.4.

¶ Groetse mi vriendelike
die schone suuer iuecht
en segt haer blidelike
si mach wel sijn verhuecht

want si en anders ghene
 gods moeder sal si sijn
 ick ben met haer gemene
 Laet ons met herten reyne

3.5.

¶ Al binnen nazarette
 quam die engel gabriel
 ende sprac totter fyollette
 met soeten woorden snel
 god gruet v maghet reyne
 vol gracen is v aenschijn
 god is met v ghemeyne
 Laet ons met herten reyne

3.6.

¶ Bi v sal noch becliuen
 dat adam heeft onturijt
 want bouen alle wiuen.
 sidi ghebenedijt
 ghi sult ontfaen een greyne
 in uwer herten schrijn
 des vaders soon ghemeyne
 Laet ons met herten reyne

3.7.

¶ Si sprac oetmoedelike

hoe soude dat comen bi
 ic en kende sekerliken
 noeyt man dus wondert mi
 dat ic en anders ghene
 gods moeder soude sijn
 mijn hert wort cout als stene
 \$ Laet ons met herten reyne

3.8.

¶ Die enghel sprac tot hare
 o waerde suuer maecht
 en weest in ghenen vare
 het is wonder dat ghi claecht
 want ghi sult sonder pijn
 baren een kindekijn
 en bliuen maget reyne
 Laet ons

3.9.

¶ Die maecht haer confordeerde
 in dat haer die enghel seyt
 ende si respondeerde
 ick ben daer toe bereyt
 in uwen woorden alleyne
 set ic den wille mijn
 siet hier gods deerne cleyne

Laet ons met herten reyne

3.10.

¶ Ghelooft so moet si wesen
 nv ende tot alder tijt
 bi haer sijn wi ghenesen
 si bracht ons groot iolijt
 o waerde suuer fonteyne
 des sondaers medicine
 bidt voer ons al ghemeyne
 \$ Laet ons met herten reyne
 \$ Puer nobis nascitur

4. ^{aant.}

4.1.

WAer is die dochter van syon
 ick soudese blide maken
 ick soude haer een boodtschap doen
 van also hoghen saken

4.2.

¶ Doemen die werelt al bescreef
 doen ghinc die maghet sware
 te bethleem dat si doen bleef
 ende ghenas haers kints al dare

4.3.

¶ Een ghelas al schijnter doer
 ten breect niet vander sonnen
 dus heeft die maghet na en voer

ioncfrou een kint gewonnen

4.4.

¶ Een duysternis is ons verclaert
 een licht is ons verresen
 een maecht die heeft
 een kint ghebaert
 dat dunct mi wonder wesen

4.5.

¶ Nv is hi teeder ende cranck
 een maghet die sal hem voeden
 wi moghen hem wel weten danc
 van sijnder groter armoeden

4.6.

¶ Hi toont sijn goedertierenheyt
 wilen was hi verbolghen
 hi drijft so groter oetmoedicheyt
 wi en connen hem niet gheuolghen

4.7.

¶ Maria nam hem op haren scoot
 si custen aen sinen monde
 die minne had si also groot
 tot hem in allen stonden.

4.8.

¶ O heer lof moet v altoos sijn
 wilt ons dan geleyden
 met die waerde moeder dijn

als wi van hier al scheidende

5. aant.

5.1.

O Suuer maecht van ysrahel
wilt seer verblijden v
om der scoonder boodtschap
die ic v brenghe nv
benedicta tu in mulieribus
vala sus vala sus
Aue plena gracia tecum dominus

5.2.

¶ Al metter bootschap schone
die denghel heeft ghedaen
hebdi van shemels throne
den heiligen geest ontfaen
benedic.

5.3.

¶ Als ioseph dat verstone
dat maria was beurcht
hi peynsde in sinen gronde
hem waer beter gheulucht

5.4.

¶ Des hem die enghel schone
toesprac ende riet
ioseph dauids sone

en wilse begheuen niet

5.5.

¶ Noch en ontsiet te nemen
der moeder gods marien
dat van haer wert gheboren
sal ons van sonden vrijen
\$ Benedicta

5.6.

Maria ende ioseph mede
voeren beyden te samen
tot bethleem der stede
daer si daer herberghe namen

5.7.

¶ In in arme huseken
al sonder weeghe oft doeren
om dat si waren van hauen bloot
moest hem also gheboeren

5.8.

¶ Alst quam ter rechter middernatht [middernacht
so heeft die maecht ghebaert
een kindeken van groter macht
als die enghel ons verclaert
\$ Benedicta

5.9.

¶ Daer baerde die suerlijcke
den heere ghebenedijt
van hemel ende aertrijcke
lof si haer tot alder tijt

5.10.

¶ Doe sanc met bliden geschalle
 ioseph alleluya ende die engelen
 in excelsis gloria
 et in terra pax hominibus
 vala sus vala sus
 swiget soete ihesus
 ghi sijt ons dominus
 Et in terra pax hominibus

5.11.

¶ Die herderkens opten velde
 bi haren scapen laghen
 met eender clærheyt snelle
 die enghel dat si saghen
 Et in terra pax hominibus

5.12.

¶ Met groter anxticheyde
 worden si beuaen
 die enghel tot hem seyde
 laet v gedachten staen
 \$ Et in terra

5.13.

¶ Ende gaet tot bethleem binnen
 daer suldi nv ter stonden.
 ihesus cristus gheboren vinden
 in doekelkens ghewonden

5.14.

¶ Doe vonden si dat kindeken
 gheleyt in eender cribben
 Van hoey was sijn beddeken
 hi en wou niet anders hebben
 \$ Et in

5.15.

¶ Tkindeken wert na moyses wet
 ten achsten daghe besneden
 ouermits sijn grote oetmoedicheyt
 in sinen ionghen leden
 \$ Et in.

5.16.

¶ Den naem die hem denghel gaf
 eert kint gheboren was
 die wert hem daer ghegenen [ghegheuen
 ihesus men seker las
 \$ Et in terra pax hominibus

5.17.

¶ Nv laet ons louen desen heer
 die is ghenoeft ihesus
 stillen wi hem hi weent so seer
 ende singhen hem aldus

¶ Te deum laudamus vala sus
 vala sus swiget soete ihesus
 ghi sijt ons deminus [dominus
 te deum laudamus

6. aant.

6.1.

OMnes nv laet ons gode louen
 deum celestem van hier bouen.
 qui non adorat hi is verscouen
 \$ quotidie
 hi is van eender maecht gheboren
 \$ rex glorie

6.2.

¶ Omnes nv moechdi wonder horen
 de celo quam ons hier te voren
 propter quod voluit sijn gheboren
 \$ de virgine

6.3.

¶ Si non venisset hier te voren
 de celo om te sijn gheboren
 omnes fuissemus al verloren
 \$ perpetue

6.4.

¶ Natus in bethleem so was hi
 et nemo so en was daer bi
 nisi ioseph dat seg ic di
 \$ illa nocte

6.5.

¶ In domo en woonde niemant in
 passeres vloghen daer wt ende in
 natus voluit god sijn daer in
 \$ certissime

6.6.

¶ Domus habens parietes gheen
frigus erat alsoot wel scheen
et trepudabat al in een
\$ pre frigore

6.7.

¶ In presepe was hi gheleyt.
et ante azinos was hi ghespreyt
sub feno god der godlicheynt
\$ dulcissime

6.8.

¶ Quando puer habuit .xl. daghen
ad templum was hi ghedraghen
immolauerunt ten is gheen saghe
\$ symone

6.9.

¶ Par turturis offerden si daer
maria ioseph opten outaer
sues nec boues en hadden si daer
\$ erat pauper

6.10.

¶ Quando puer yet mocht gaen
ad studium deden si hem saen
uelle matris deden hem gaen
\$ pro discere

6.11.

¶ Maria nam tkint op haren schoot.

qui nos redemit vander doot
dixit ei saluyt wel groot
\$ suo ore

6.12.

¶ In brachio namse dat kint
quem ipsa met goeder herten mint
ius erat want hi was coninc
\$ omnes ville

6.13.

¶ Tres reges quamen wt verren lande
propter te doen offerhande
stella duxit eos ten lande
\$ valde recte

6.14.

¶ Immolauerunt myr iaspar
et aurum purum balthasar
thus melchior daer naer
\$ illa nocte

6.15.

¶ Rogamus cristum sonder sneuen
vt det nobis sonder begeuen
vitam celestem na dit leuen
\$ perpetue
Hi is van eender maghet gheboren
rex glorie
\$ Amen.

7. aant.

7.1.

ONs is geboren een kindekijn
 daerom so willen wi vrolic sijn.
 laet ons hem dienen met herten
 want sinen naem die is ihesus
 vale sus sus sus
 sprac maria tot ihesus

7.2.

¶ Als ghi ghelaghet maghet marij
 so en wasser nyemant bij
 dan ioseph ende anastasij
 haer handen hadden si gelaten thuys

7.3.

¶ Als si den gods sone ontfangen soude
 doen wiessen haer handen also boude
 ghelijc den roden goude
 si hadden wel een groot abuys

7.4.

¶ Als onse here gheboren was.
 ende maria daer af ghenas
 als men inder scriftueren las
 van eenigen man en hadde confuys.

7.5.

¶ Men ley den heer inder cribben
 van hoey was ghemaect sijn bedde
 aen bey sijden quetste hi sijn ribben

nochtans bleef hi dominus

7.6.

¶ Een osse ende een cleyn ezelken
verwermden hem die leden sijn
van couden weenden dat kindekijn
nochtans was hi dominus

7.7.

¶ Die herdekens opten velde lagen
si begonsten hem te versaghen
van eender claerheyt diese sagen
si hadden gewilt wel wesen thuys

7.8.

¶ Die enghel sprac weset niet veruaert
ons is geboren eenen nieuwe standaert
hi sal den viant maken confuys

7.9.

¶ Die herdekens songhen ha ha ha
ons is gheboren so ic versta
mercelsis gloria
et in terra pax hominibus
\$ Amen

8. aant.

8.1.

HEt was een mhget [maghet] wtuercoren
daer ihesus af woude sijn kedoren [geboren.
des ben ic vro
o o o o \$ benedicamus domino

8.2.

¶ Al totter stede van nazareth
daer is een maget onbesmet
des ben ic vro.
o o o o benedicamus domino

8.3.

¶ Gruetse mi metten name mijn
segt haer dat ic haer kint wil sijn
des ben ic vro

8.4.

¶ Die engel was een bode goet
hi voer derwaerts metter spoet
des ben ic vro

8.5.

¶ Hi seide god gruet v suuer maget
ghi sijt die gode welbehaget
des ben ic vro

8.6.

¶ Hi wilt van v gheboren sijn
ihesus cristus die liefste meester mijn
des ben ic vro

8.7.

Maria sprac hoe mocht ic hem kinnen
want ic noeyt man en geerde om minnen
des ben ic vro

8.8.

¶ Die heilige geest sal in v comen
do den dau valt op de bloemen
des ben ic

8.9.

¶ Maria weest onuersaecht
tes den sone gods die ghi draecht
des ben ic vro.

8.10.

¶ Hi heeft v daer toe vercoren
hi wilt verlossen dat was verloren
des ben ic vro

8.11.

¶ Van allen sere ben ic ghenesen
die deerne gods wil ic wesen
des ben ic vro

8.12.

¶ Maria viel neder op haer knyen
den wille gods moet mi geschien
des ben ic vro.
o o o benedicamus domino
\$ Deo gracias

9. aant.

9.1.

HEer ihesus kerst van nazarene.
ghi sijt geboren van een maget rene
daer om sidi ghebenedijt
¶ Herodes quam al daer gheuaren
daer een man sijn coren maeyt
hi sprac hi reet voerbi
\$ heer ihesus

9.2.

¶ Segt mi man daer ghi maeyt

hebdi hier niet een vrou sien varen
met wit habijt
\$ heer ihesus kerst

9.3.

¶ Doen ic saeyde dat ic maeye
doen quam hier een vrou geuaren
met wit habijt
\$ heer ihesus kerst

9.4.

¶ Herodes sprac tot sinen heeren
wi willen
weder thuyswaert keeren
si mach wel vten lande sijn
\$ heer ihesus kerst

9.5.

¶ Herodes sprac tot sinen lieden
hoort wat ic sal ghebieden
gaet ende soect dat kindeken
\$ heer ihesus kerst

9.6.

¶ Si gingen van lande te lande varen
die onder die twee iaren waren
die doden si
\$ heer ihesus kerst

9.7.

¶ Doen waenden si tkindeken verdoen
maer twas in egipten gheuloen
ten wilde niet ghedodet sijn

\$ heer ihesus kerst

9.8.

¶ Dusent ende .xliiij. dusedent
waren ghedoot kinderen
si willen allen gods enghelen sijn
\$ heer ihesus kerst

9.9.

¶ Nv bidden mi [wi] desen kinde
dat hi ons brenghe
in sijn eewich rijck
\$ Amen

10. aant.

10.1.

PVer natus in bethleem
vnde gaudet iherusalen
amor amor amor quam dulcis est amor

10.2.

¶ Assumpsit carnem filius
dei patris altissimus
amor amor amor quam dulcis est amor

10.3.

¶ Per gabrielem nuncium
virgo concepit filium
amor

10.4.

¶ Tamquam sponsus de thalamo
processit matris vtero
amor amor amor quam dulcis est amor

10.5.

¶ Cognouit bos et azinus
quod puer esset dominus

amor amor amor quam dulcis est amor

10.6.

¶ Reges de sada veniunt
aurum thus myrram offerunt
amor amor amor quam dulcis est amor

10.7.

¶ Ponitur in presepio
qui regnat sine termino
amor amor quam dulcis est amor.

10.8.

¶ Intrans domum inuicem
salutant deum et hominem

10.9.

¶ Vnde semper angelicas.
deo dicamus gratias.
amor amor amor quam dulcis est amor.

11. aant.

11.1.

PVer nobis nascitur
rector angelorum.
in hoc mundo pascitur
dominus domorum [dominorum]

11.2.

¶ In presepe ponitur
sub feno azinorum.
cognouerunt dominum
cristum regem celorum

11.3.

¶ Tunc herodes timuit
 magno cum dolore
 infantes et pueros
 occidit cum dolore

11.4.

¶ Qui natus est de virgine
 die hodierna
 perducatur noscum gloria
 ad gaudia superna

11.5.

¶ Et nos de tali gaudio
 cantemus in choro
 in cordis et organo.
 benedicamus domino

[11.6.

laus et iubilatio
 nostro sit in ore
 et semper angelicas
 deo dicamus gracias]

12. aant.

12.1.

NV laet ons singhen het is tijt
 est puer natus hodie
 die ons allen heeft verblijt
 pro nostrorum crimine.
 hodie hodie natus est rex glorie

12.2.

¶ Die vader inder eewicheit.
 est puer natus hodie
 al bider heiliger triniteyt
 pro nostrorum crimine

\$ hodie

12.3.

¶ Dat adam inden appel beet
est puer natus hodie
dat mach ons allen wesen leet
pro nostrorum crimine
\$ hodie

12.4.

¶ Want al dat hier te voren
est puer natus hodie
moeste alle sijn verloren
pro nostrorum crimine
\$ hodie

12.5.

¶ Die sone gods van hemelrijcke
est puer natus hodie
worde weder ons ghelijke
pro nostrorum crimine
\$ hodie

12.6.

¶ Daer om is hi hier neder comen
est puer natus hodie
ende heeft ons menscheyt aengenomen.
pro nostrorum crimine
\$ hodie

12.7.

¶ Tot eender maget althant
est puer natus hodie
hi sinen enghel neder sant.
pro nostrorum crimine
\$ hodie

12.8.

¶ God gruet v sprac die enghel saen
 est puer natus hodie
 ghi sijt vol graciën sonder waen
 pro nostrorum crimme [crimine
 \$ hodie

12.9.

¶ Van gode doe ic v verstaen
 est puer natus hodie
 dat ghi den soon gods sult ontfaen
 pro nostrorum crimme [crimine
 \$ hodie

12.10.

¶ Want hi v daer toe heeft vercoren
 est puer natus hodie
 dat hi van v wil sijn gheboren
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

12.11.

¶ Als maria dat verstoet
 est puer natus hodie
 wert si veruaert in haren moet
 pro nostrorum crimme [crimine
 \$ hodie

12.12.

¶ Met vresen sprac si den enghel an
 est puer natus hodie
 hoe mach dat sijn en kende noeyt man
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

12.13.

¶ Die engel sprac haer aen mettien

est puer natus hodie
 maria en wilt v niet ontsien
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

12.14.

¶ Den heylighen geest suldi ontfaen
 est puer natus hodie
 met sijnder cracht suldi ontfaen
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

12.15.

¶ In v sal groot wonder geschien
 est puer natus hodie
 van gode dat noeyt en was ghesien
 pro nostrorum crimine

12.16.

¶ Noch nemmermeer en wort aenschij [aenschijn
 est puer natus hodie
 want ghi sult moeder ende maghet sijn
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

12.17.

¶ Als maria dat verhoorde
 est puer natus hodie
 heer enghel sprack si na dinen woorden
 pro nostrorum crimine
 hodie

12.18.

¶ Gods wille moet in mi geschien.
 est puer natus hodie

sijn deerne wil ic gaerne sijn
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

12.19.

¶ Doen si dat sprac oetmoedelike
 est puer natus hodie
 ontfinc si god van hemelrike
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

12.20.

¶ Sonder pijn en sonder vaer
 est puer natus hodie
 so ruste hi .ix. maent in haer
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

12.21.

¶ Daer na wert hi van haer gheboren
 est puer natus hodie
 so die propheten hier te voren
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

12.22.

¶ Inder nacht dat si ghelach
 est puer natus hodie
 van rouwe en was daer geen gewach
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

12.23.

¶ Die engelen gods van hemelrijc
 est puer natus hodie
 die songen alle blidelijc

pro nostrorum crimine
\$ hodie

12.24.

¶ Glorie inder eewicheyt
est puer natus hodie
al bider heiligher triniteyt
pro nostrorum crimine
\$ hodie

12.25.

¶ Ende inder aerden mede
est puer natus hodie
si maecten menigen mensche vrede
pro nostrorum crimine
\$ hodie

12.26.

¶ Want ons huyden gheboren es.
est puer natus hodie
god ende mensche sijt seker des.
pro nostrorum crimine
\$ hodie

12.27.

¶ Die herdekens opten velde laghen
est puer natus hodie
een grote claerheyt datse saghen
pro nostrorum crimine
\$ hodie

12.28.

¶ Met vreesen waren si beuaen
est puer natus hodie
die engelen quamen bi hem staen
pro nostrorum crimine
\$ hodie

12.29.

¶ Ghi herden en wilt v niet veruaren
 est puer natus hodie
 van gode breng ic v een niemare
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

12.30.

¶ Want het is een kint gheboren
 est puer natus hodie
 van eender maget wtuercoren
 pro nostrorum crimine
 \$ hodie

13. ^{aant.}

13.1.

MEt vruechden willen wi singhen
 in desen bliden tijt
 heere ihesus wil ons bringhen
 al in sijn eewich rijck
 daer toe is hi gheboren
 van eender maghet fijn
 hi stilt der waders toren
 dat soete kindekijn

13.2.

¶ Wt yessen is gesproten
 een edel bloem lofsam
 daer is ons wt geuloten
 een bloem des godlicx lam

hi bracht ons offerhande
dat dede dat leuen sijn
hi brack der hellen banden
dat soete kindekijn

13.3.

¶ Die oude vaders alle die laghen inder doot
met also groten geschalle
ende met versuchten groot
ter stont dat si begheerde
dat soude gheboren sijn
al vander suuer geerde.
dat soete kindekijn.

13.4.

¶ Maria die suuer gaerde
die noeyt ghenoeemt en vant
eer noeyt man quam op aerde
was si met gode bekant
van minnen om ons te trooste
dat dedese wel aenschijn
lof hebt ghidie ons verlost
dat soete kindekijn

13.5.

¶ Die enghelen inden throne

en al dat oeyt leuen ontfinc
bekenden marien sone sonder die wreede man
herodes die valsche heere.
dat dede hi wel aenschijn
want hi benide seere
dat soete kindekijn

13.6.

¶ Herodes wat baet v sorghen
ghi sijt van herten blint
gheen dinc en is verborghen
al voer dat ionghe kint
hi en mint gheen aertsche dinghen
sijn rijc is sonder termijn
wat wilstu dan verdringhen
dat soete kindekijn

13.7.

¶ Sal ic nv moeten verliesen
mijn eere mijn goet mijn lant
het sal daer om verkiesen
die doot van mijnder hant
ende kinderen van vele wiuen
al inden lande van mi

het salder oec mede bliuen.
dat soete kindekijn

13.8.

¶ Herodes heeft voerware
van sinen wil ghemist
dat kint is hem ontuaren
met goddelijcker list
daer om moesten sijt besteruen
veel kinderen dats wel aenschijn
om dat hi wilde bederuen
dat soete kindekh [kindekijn

13.9.

¶ Drie coninghen wt orienten
si hadden des kints ghewout
si brachten in presente
myrre wierock ende gout
daer mede dat si bewesen
sijn macht sijn rijck sijn pijn
daer mede heeft hi ons ghenesen
dat soete bindekijn [kindekijn

13.10.

¶ Een enghel quam ter spraken
ioseph den ouden man
ghi moecht v wel henen maken

ende varen nv van dan
herodes wilt doen doden
den soeten scepper dijn
behoeten van alle noden
dat soete kindekijn

13.11.

¶ Een ezel ginc hi bereyden
hi en lette niet een twint
daer op sette hise alle beyde
die moeder ende dat lief kint.
te egipten voeren si henen
al doer die wilde woestijn
sijn macht heeft daer gescenen
dat soete kindekijn

13.12.

¶ Si quamen in corten stonden
daer stont een palmboom
met vruchten dat si hem vonden
maria nam des goom
hier onder moet ic rusten
sprac si dat maechdekijn
met vrucheden ende met lusten
ende mijn lief kindekijn

13.13.

¶ Doen si was gheseten
maria die suuer maecht
wijndruuen moet ic eten
van des die palmboom draecht.
mijn hert dat heeft bequolen
herodes valsch venijn
dat ic dus vroeck moet dolen
ende mijn lief kindekijn

13.14.

¶ Daer af moechdi wel swighen
sprac doe die oude man
ghi en kontse niet gecrighen
want ic niet climmen en can
vele bat te deser stede
waer beter broot ende goeden wijn
dat moet ic voeren mede
voer v ende ons lief kindekijn

13.15.

¶ Doen ihesus was gheseten
op sijnder lieuer moeder schoot.
hi en haddet niet vergheten
want hi den boom gheboot
dat hi hem booch ter aerden

al voer die lieue moeder sijn
van des haer herte begeerde.
ende haer lief kindekijn

13.16.

¶ Die boom van soeter vruchten
neychde neder sinen top
al voer marien voeten
daer stonden wijndruuen op.
si plucten alle beyde
al voer des honghers pijn.
des moghen wi ons wel neyghen.
voer dat soete kindekijn

13.17.

¶ Een suuer claer fonteyne
al wter aerden spranc
om ihesus wille alleyne.
maria daer wt dranc
ende ioseph oec die oude
het docht hem wonder sijn
hi loofde menichfoude
dat soete kindekijn

13.18.

¶ In dese suuer feesten
sijn si gheuaren voert

al doer die wilde foreesten
 si deden haer confoort
 si quamen daer visenteren
 al sonder fel begrijn
 die heere alder heren
 dat soete bindekijn [kindekijn

13.19.

¶ Doen si quamen met allen
 al in egipten lant
 daer sijn dafgoden geuallen
 al diemen daer vant
 si en konden niet verdraghen
 dat goddelike aenschijn
 doen si daer comen saghen
 dat soete kindekijn

14. ^{aant.}

14.1.

MEt desen nieuwen iare
 so willen wi vrolic sijn
 ons heeft een maghet clare
 ghebaert een kindekijn
 in bethleem vercoren
 so ons die schriftuere verclaert

es ons een kint gheboren
sie maecht bleef onbeswaert

14.2.

¶ Hier bouen vten throne
wert gabriel ghesant.
al totter maghet schone.
al in dat ioetsche lant
in nazareth ter steden
vant hi die maghet alleyn
hi sprac god gheue v vrede
god si met v ghemeyn

14.3.

¶ Ghi sijt bouen alle vrouwen
van gode ghebenedijt
bi v wort noch behouden
dat adam heeft onturijt
ghi sult in uwen lichame
een edel vrucht ontfaen
ende bliuen al sonder blame
en twijfelt daer niet aen.

14.4.

¶ Die maecht wert seere van binnen
verscriet in haren moet.

si dacht in haren sinne
 hoe comen mocht die groet
 die haer die enghel brochte
 si en hads noyt ghesien
 si dacht in haren sinne
 och hoe sal dit geschien

14.5.

¶ Die enghel sprac o reyn
 waer om sisi versaecht
 ghi sult ontfaen een greyn
 ende bliuen een suuer maecht
 ende baren sonder pine.
 dat licht der engelen broot.
 der werelt medicine
 en sal sijn sijns ghenoot

14.6.

¶ Hoe soudic kint gedraghen
 en kende noeyt ghenen man.
 noch en hebbe in mijn behaghen
 hoe soude dat wesen dan
 het is bouen natueren crachten
 te sine moeder ende maecht
 hier om trueren mijn ghedachten

hier om ben ic versaecht

14.7.

¶ O hoghe maecht van prise
 waer om side ghi versaecht
 die heilighe gheest sal rijsen
 in v wel suuer maecht
 gods crachten wtuercoren
 die sullen v om vaen
 dat van v wort gheboren
 sal adams sonden dwaen

14.8.

¶ Elizabeth heeft ontfanghen
 in haerder ouder tijt
 haer daghen sijn verganghen
 o maghet ghebenedijt
 het es in godes vermoghen
 dat es ende wesen sal.
 nv blijft in goeden hoghen
 vertroost dit iammer al

14.9.

¶ Die sone des alre hoochsten
 so sal hi sijn ghenaemt
 hi sal die werelt verlossen
 ende ghi blijft onbescaemt

sijn rijck sal altoos dueren.
 ende nemmermeer vergaen
 hier om so en wilt niet trueren
 die vruecht suldi ontfaen

14.10.

¶ Die oetmoedighe maghet reyne
 viel neder op haer knyen
 siet hier gods deerne cleyne
 na uwen woorden moet mi geschien.
 al totter seluer vren
 ontfinc die maghet fijn
 si droechen al sonder trueren
 si baerden al sonder pijn

14.11.

¶ In bethleem vercoren
 als ons scriftuer verclaert
 is ons dat kint gheboren
 het is veel eren waert
 die moeder is maecht eerbaer
 dies willen wi vrolic sijn
 hi is god ende mensche te gader
 hi en mocht niet beter sijn

15. aant.

15.1.

NV laet dancken ende louen
 den hogen god van hier bouen.
 die waerheit en is niet gheloghen.
 dat vogelkijn.
 een pellicaen mach hi wel heten
 hi is soe fijn

15.2.

¶ Te nazarette so is hi comen.
 een tortelduue heeft hem vernomen.
 die welcke ontfinc tot onser vromen
 dat vogelkijn

15.3.

¶ Doen had ioseph staphans die goede
 die tortelduue in sijn hoede
 dat wilde hi so ic mi beuroede
 dat vogelkijn

15.4.

¶ Negen maenden was hi gedragen
 al ouer duue en was geen sage
 si aenbadent oec alle daghe
 dat vogelkijn

15.5.

Dat huys des paeys had hi vercoren
 daer in waest dat hi was gheboren
 daer mede hielt hi dat was verloren.

dat vogelkijn

15.6.

¶ Dit is eenen ghier nv comen te voren
ende heues in sijn herte toren
ende ducht dat hem noch sal becoren.
dat vogelkijn

15.7.

¶ Sijn claeuwen so heeft die dier ontdaen
ende wil begrijpen den pellicaen
het is om niet hi is ontgaen
dat vogelken.

15.8.

¶ Al daer ioseph lach en sliep
een heilich enghel tot hem riep.
staet op ioseph in egipten vliet
dat vogelkijn

15.9.

¶ Doe wilde die gier van rouwe steruen
om dat hi des vogelkens moeste deruen
menich ionck dede hi bederuen.
dat voghelkijn

15.10.

¶ Als die tijt was ouerleden
van tweendertich iaren dat is waerheden
track tot iherusalem in die stede

dat vogelkijn
 een pellicaen mach hi hel [wel] heeten
 hi is so fijn

15.11.

¶ Daer wert gheuaen die pellicaen
 ende soechde die ionge met sinen bloede saen
 wt rechter oetmoet die hem quam aen.
 dat vogelkijn
 een pellicaen mach hi wel heeten
 hi is so fijn

15.12.

¶ Nv laet ons bidden met herten goet
 dat hi ons voer die helsche gloet
 die voer ons storte sijn heylich bloet
 dat vogelkijn
 een pellicaen mach hi wel heten
 di [hi] is soe fijn

AMEN

¶ Hier eynden veel suuerlijke leysen
 van die gheboorte ons heeren

**Een suuerlijc liedeken vol deuocien
 dwelc alle deuote herten moghen sin
 ghen op die wijse. Met vroechden wil
 len wi singhen en louen die triniteyt.**

16.

Een suuerlijc liedeken vol deuocien
 dwelc alle deuote herten moghen sin
 ghen op die wijse. Met vroechden willen wi singhen ende louen die
 triniteyt. aant.

Die brudegom seit

16.1.

OCh edel siele mercke
 ende hertelijck bekenne
 Dijns soeten brugoms wercke
 sijn onghemeten minne
 hoe veel ic heb gheleden
 al om die minne dijn
 dit soudt v wel bi reden
 doen doen den wille mijn

16.2.

¶ Hemel lucht ende aerde
 heb ic ghemaect om di
 des hemels borgers waerde.
 sijn alle dijn dienaes [dienaers] vrij
 die beesten op aertrijcke
 die vogelen inder lucht.
 die bloemkens des ghelijcke.
 die bomen ende alle vrucht

\$ Die middelaer seyt

16.3.

¶ O siele wtuercoren
 nv keert v hert tot hem
 ontsluyt ws herten oren

en hoort ws brudegoms stem
 hi spreect tot v van binnen.
 o wtuercoren bruyt
 die werelt laet nv te minnen
 ende gaet v seluen wt

\$ Die brudegom seyt
 16.4.

¶ Ic wil dat ghi sult laten
 alle bliscap ende ghemack
 der creatueren af laten
 ende vlien der werelt wrack
 en hebt mi lief alleene
 ic wil v brudegom sijn
 der menschen trou is cleene
 int laetste niet dan pijn

16.5.

¶ V herte te mi waert draghet
 ic ben van formen schoon.
 mijn moeder is reyn maget
 ic ben eens conincs soon
 dan moechdi eewelic leuen
 al in uwes brudegoms rijck.
 met gode sijn verheuen.
 den schonen enghelen ghelijck

16.6.

¶ Wildi der werelt volgen
en soecken aertsch iolijs.
so maecti mi verbolghen
en verliest tschoon paradijs
den wech die is seer enghe
die tot den leuene leyt
strijt in duechden strenghe
die crone is v bereyt

16.7.

¶ Doer v o mijn verkoorne.
heb ic scarpe wegghen gegaen
doer dijstelen en doer doorne.
moet ghi mi volghen aen
wilt ghi niet vermiden
wellust in deser tijt.
so siet ws brugoms lijden
oft ghi hem ghelijcke sijt

16.8.

¶ Om di ben ic ghedalet
wt mijnder mogentheit
en heb v schult betalet
met groter bitterheit
sijt mi getrou alleyne

ende gaet di seluen wt
 ghi hebt mijn herte reyne
 gewont mijn suster bruyt

16.9.

¶ Ic ben wt groter eeren
 gecomen in scande groot
 om v vruecht te vermeeren
 gaf ic mijn leuen ter doot
 ic was der coninghen coninc
 en wert der menschen knecht
 al duyster ic aen tcruce hinc
 al was ic des hemels licht

16.10.

¶ Ic ben pelgrim gheworden
 ghecomen wt mijn rijck
 si wouden mi vermoorden
 o lief seer nidelijck
 Hoe vele heb ic geleden
 hoe bitter oec hoe swaer
 om v heb ic gestreden
 o bruyt driendertich iaer

16.11.

¶ Ic was so seer onblide
 doen ic den strijt bestoet

dat ic te dien tijde
 sweete water ende bloet
 oec was ic alleen die man
 doen ic ten strijt waert ginc
 minne dede mi die wapen an
 daer ic mede aen tcruce hinc

16.12.

¶ O siele o seer geminde
 mijn bruyt mijn wtuercoren
 Nv volcht mi tot int ynde
 als ic v gae te voren
 ende laet v niet duncken
 dat ghi te weeckelic sijt
 mijn kelc met minnen ghedruncken
 en is so bitter niet

16.13.

¶ En staet na geender rusten.
 ten is geens rustens tijt.
 mi mecht oec rustens lusten
 doen ic ghinc inden strijt
 om uwe ellendicheden
 daer toe was ic bereet
 ic hebbe die perse ghetreden

met arbeyt swaer en wreet

16.14.

uwen staf laet sijn mijn lijden
als ghi vrmoeyet sijt
merct doch tot allen tijden
mijn pijn diep ende wijt
ic heb om dine minne
so swaren cruce ontfaen
als lammeken soet van sinne
ben ic ter doot gegaen

16.15.

¶ Om v ben ic geclommen
al op des cruce boom
waer toe ben ic ghecommen
o siele o suuer bloem
om v te gheuen drincken
ende enghels spise daer bi.
mijn passie wilt ghedincken
sedt al uwen troost in mi

\$ Die middelaer seyt totter bruyt

16.16.

¶ O bruyt wilt met hem trueren
met hem te liden kiest

als doot tot allen vren
 die sijn liefste lief verkiest
 vliecht op dat cruce met sinne
 daer hi leet groten noot.
 o bruyt om uwe minne
 is nv v brudegom doot

\$ Die minnende siele seyt totten brudegom
 16.17.

¶ Ic wil met ganser herten
 al metten armen mijn
 omuangen met groter smerten
 v ihesu brudegom fijn.
 mijn hertken ic v gheue.
 o ihesu o liefste aenschijn
 oft ic sterue oft leue
 laet nemmermeer scheyden sijn

\$ Die middelaer seyt
 16.18.

¶ Nv vliecht opt cruce oetmoedich
 daer ic ane sterf den doot

daer bloeyen bloemkens bloedich
als vijf schone rosen root
en gaet ghelijc die byen fijn
en suyghen der bloemen saet
daer si wt treckende sijn
dalder sotste [soetste] honich raet

16.19.

¶ Hi heeft v meer beminnet
dan eenich moeder haer kint
sijn bloet is wt gherinnet
daer met ghi v suuer vint
als ghi sijt vol misdaden
hi en wilt v niet versmaen.
als ghi begheert ghenaden
hl [hi] wil v gerne ontfaen

\$ Die brudegom seyt

16.20.

¶ Ic ben van v vergheten
o lacen heel bi na
voer ws herten doer gheseten
daer ic dicwil cloppe en sla
en mi wort gheweygert dat
o alre liefste siele mijn

te rusten in uwer herten stat.
want dat al mijn weelden sijn

16.21.

¶ O siele hoort mijn kermen
waer om so vlietstu van mi
laet v doch mijns ontfermen
want ic dijn scepper si
Mijn armen sijn ontploken
mijn hoofd gheneycht tot v
mijn leden om v ghebroken
coemt mijn bruyt en cust mi nv

17. ^{aant.}

¶ Op die wise Hoe lustelic is ons dye coele mey ghedaen

17.1.

HOe minnelic is ons des cruce
boom ontdaen
het spruten gheel bloemkenns aender heyden.
so wie met druc met liden is beuaen
in ihesus wonden sal hi hem vermeyden.

17.2.

¶ Die mey die is al biden wech geset.
op eenen berch en die staet also hoghe
om dat een yegelic soude sonder let
ten soeten cruce mey aenscouwen mogen

17.3

¶ Nv staen des meyen tacken wtgespreyt
 ende bloeyen schoon gelijc die rode rosen
 so wie zijn sonden zijn gebreken hier bescreit
 onder desen boom sal hi hem verposen

17.4.

¶ Recht op gewassen is den edelen greyn
 ende is geplant in also diepen dale
 dats in mariam die suuer maget reyn.
 van minnen so sterf die fiere nachtigale

17.5.

¶ Die fiere nachtegale des cruce boom op clam
 hi heeft sijn vederkens so wide ontploken.
 hi sanc so luyde die .vij. noten hooch
 so dat sijn edel hertken is gebroken

17.6.

¶ Nv is de fiere nachtigael bleuen doot
 om minnen van eender suerder ioncfrouwen
 hi quam so hoge al wt sijns vaders schoot
 wie hoorde ye gelike deser trouwen

17.7.

¶ So wie zijn sinnen noch ongestadich zijn.
 ende cleuen noch op aertsche creatueren
 die mercke aen desen nachtigale fijn.
 hoe hi den doot om onsen wil woude besuren

18. aant.**Op die wijze Van die leeraer opter tinnen**

18.1.

HOoe [hoe] luyde riep die siele
 tot god van binnen
 o heer almachtich vader goet
 wat sal ic nv beghinnen
 dat lichaem beswaert dat herte mijn
 o heer wilt mijns ghenadich sijn
 dat vleesch wil mi verwinnen

18.2.

¶ Als dat lichaem
 die siele dus hoorde claghen
 si sprac o edel siele mijn.
 waer om wildi versaghen
 scout des bosen viants raet
 en laet dees valsche werelt quaet
 ghi sult god wel behaghen

18.3.

¶ Die siele sprac
 ic soudet gerne volbringhen.
 mer ghi o valsche lichaem mijn.
 en willes niet ghehinghen
 natuer en ghi / ghi doet mi pijn.
 nochtans so moet gestreden sijn

ic en can v niet bedwinghen

18.4.

¶ Dat lichaem sprac
o siele die heer der heeren
heeft v gegeuen sin en list
om dat ghi mi soudt leeren
god heeft v gegeuen reden en sin
om mi die tot quaet gheneyghet bin.
dat ghi mi soudt regereen

18.5.

¶ Die siele die sprac
och mocht mi dat gebueren
dat ic mocht steruen ghelijc als ghi
so leefdic sonder trueren
mer als ic voer doordel gods sal staen
en daer na wercken loon ontfaen
so moet ict al besueren

18.6.

¶ Dat lichaem sprac
als ghi dit weet te voren
so wie hem seluen al willens wont
of treet in eenen doren
wie sal hem beclagen dat vragic di.
ghi moetet sorgen oec voer mi

oft wi bliuen beyde verloren

18.7.

¶ Die siele die sprac
 lichaem ghi moet wel sorghen
 want als so coemt die bitter doot
 wie sal v dan verborghen
 wat sal v dan helpen v weelde groot
 dus moeti sorghen het is v noot
 ghi en hebt doch ghenen morghen

18.8.

¶ Dat lichaem sprack
 moet ic oec steruen leeren.
 ende ic en weet doch ghenen tijt
 waer toe sal ic mi keeren
 die werelt die toont mi vrolicheyt
 natuere die is daer toe bereyt.
 hoe sal icse moghen verheeren

18.9.

¶ Die siele die sprac
 o lichaem snode van weerden.
 waer op so verlaet ghi v
 wat wildi hier aenueerden
 hoe dordi bedriuen eenich solaes
 arm stinckende vlees der wormen aes

ghi moet doch inder aerden

18.10.

¶ Dat lichaem sprac
moet ic inder aerden
och here god van hemelrijck.
hoe mach ic mi verblijden
mi rout so seere mijn leuen quaet
o edel siele nu geeft mi raet
ic wil mi leeren liden

18.11.

¶ Die siele sprac
wildi v tot duechden geuen
so sullen wi comen ic ende ghi
int eewelike leuen
daer blischap sal wesen emmermeer.
en sijn dan verlost vant eewighe seer
daer men eewelic sal leuen

18.12.

¶ Dat lichaem sprac
ontfermt god onser beyden
mi ende die edel siele mijn
en wilt ons doch gheleyden
wilt doch bewaren die siele van mi
maect dat v ons leuen behaechlic si

wanneer wi moeten scheidē

19. ^{aant.}

¶ Dit liedeken gaet op die wijze. Het was een lodderlick pape.

19.1.

HET wiel een hemels dauwe
in een cleyn maechdekijn.
ten was noeyt beter vrouwe.
dat dede haer kindekijn
dat van haer wert gheboren
ende si bleef maghet fijn
o maghet wtuercoren
lof moet v altijt sijn

19.2.

¶ Die maghet ghinc met kinde.
gheen swaerheit en ginc haer an
als ioseph dat versinde
die goede rechtuaerdighe man.
hi dacht ic wilse laten
ic en ben die vader niet
on trecken mijnder straten
eer mi meer schandn [schanden] gheschiet

19.3.

¶ Al van des hemels throne
sprac hem die enghel an

o ioseph dauids sone
 o goede rechtuaerdighe man
 blijft alle beyde te gader
 het is bouen natueren cracht
 dat god almechtich vader
 in haer dus heeft gewracht

19.4.

¶ Corts daer na een comen
 een keyserlic ghebot
 dat niemant wtghenomen
 hi en quame al sonder spot
 van daer hi waer gheboren.
 ende brenghen sijn tribuyt
 dat dede men daer horen
 ende roepen ouerluyt

19.5.

¶ Maria ende ioseph mede.
 quamen te bethleem waert
 want dat was iosephs stede.
 als ons die scriftuere verclaert.
 si en mochten niewers inne
 men wijsdese altoos voert
 die hemelsche coninghinne

en was daer noeyt ghehoort.

19.6.

¶ Int velt so hebben si vonden
 een huys seer dinne ghedaect
 binnen so corten stonden
 hebben si daer logijs ghemaect.
 daer wert die maghet moeder.
 al sonder wee oft pijn
 van smenschen sone een broeder
 hoe mocht hi ons nader sijn

19.7.

¶ Wt moederliker minnen
 leyde si hem op haren schoot
 haer herte verblide van binnen
 dat dede sijn mondekijn root
 si custen aen sijn wanghen.
 si suchte menichfout
 dat hi quam sijn gheuanghen
 verlossen ionck ende out

19.8.

¶ Maria suer fonteyne
 daer god sijn rust aen nam
 bidt voer ons al ghemeyne
 versoent dat godlijc lam

so dat wi moghen gheraken
 hier bouen int soete dal
 daer vruecht is bouen maten
 die eewelic dueren sal

20. ^{aant.}

¶ Dit liedeken gaet op die wise Ick weet noch een acker breyt

20.1.

ONs naket een soeten tijt
 wi moghen al wel sijn verblijt
 met herten ende met sinnen
 ons is gheboren des seker sijt
 so soeten ionghelinghe

20.2.

¶ Ons is gheboren so cleynen kint.
 van eender maghet een ionghelinck
 een sone in ons ghegeuen
 dat is ons allen een salich dinc
 in hem is deewich leuen

20.3.

¶ So schier als hi gheboren was
 wert hi gheleyt also ic las
 in eender couder cribben
 want daer gheen ander wieghe en was
 daer hi in mocht ligghen

20.4.

¶ Op luttel hoey wert hi gheleyt
iosephs coussen sijn eerste cleet
daer wert hi in ghewonden
noyt en was meerder oetmoedicheyt
in deser werelt vonden

20.5.

¶ Die beesten vielen op haer knyen
waer was dat wonder meer ghesien.
si bekenden haren heere.
dat en sachmen noeyt geschien
het is ons een grote leere

20.6.

¶ Het wert den herderen geopenbaert
al vanden enghel al metter vaert
die hem die bootscap brochte
si liepen al te bethleem waert
daer si dat kindeken sochten

20.7.

¶ Si vonden alle die waerheyt
als hem die enghel hadde gheseyt.
vanden kinde ende vander moeder
het is ons een grote waerdicheyt
dat hi is onse broeder

20.8.

¶ Die herderen liepen althant

si maecten meere [maere] al om int lant.
 dat ihesus was gheboren
 waer ons dat kindeken niet ghesant.
 wi waren al verloren.

20.9.

¶ Daer na opten achsten dach
 als ons sinte lucas doet ghewach
 so wert dat kint besneden
 sijn suuer bloet men storten sach
 in sine ionghe leden

20.10.

¶ Ihesus wrt dat kindeken ionc
 gheheten op die selue stont
 des wi ons allen verbliden
 en draghen in onser sielen gront
 hem eewelic tot allen tijden

20.11.

¶ Drie coningen quamen also verre.
 wt haren lande bi eender sterre.
 tot bethleem in die stede.
 si offerden wierooock gout myrre
 tot sijnder waerdichede.

20.12.

¶ Doen herodes dat vernam
 wert hi toornich ende gram

in alle sinen sinnen
 hi dacht hoe hi dat ionghe lam
 al totter doot mocht bringhen.

20.13.

¶ Herodes gheboot den ridderen sijn
 te doden al die kinderkijn
 die inden lande waren
 sijn hert dat was in groote pijn
 hi en woude niemant sparen.

20.14.

¶ Ioseph die met haesten groot.
 metten kinde ende sijnder moeder vloot.
 als hem die enghel seide
 vliet in egipten om den noot.
 al doer die langhe heyde

20.15.

¶ Nv bidden wi tkindeken cleyn
 ende marien die suer maghet reyn.
 dat si ons willen beschermen
 ende bi hem ons brenghen al ghemeyn
 ende onser altijt ontfermen

21. aant.

¶ Dit liedeken gaet op die wijze van claes molenaer

21.1.

IN vruechden is alle de werelt wijt

die enghelen brenghen ons groot iolijt
met vruechden hier beneden.

21.2.

¶ Want aen maghet ghebenedijt
so is volcomen nv tet [ter] tijt
onser salicheden

21.3.

¶ Natuer is bouen den loop ghegaen
een suuer maecht die heeft ontfaen
een kint in aertrijcke

21.4.

¶ Seer cortelic ist al voldaan.
dat ysayas dede verstaen
dwelc was seer wonderlike

21.5.

¶ Dat licht der sonnen is ons geboren.
die moeder is maecht ende was te voren
ende bleef in reynicheden.

21.6.

Inder scriftueren so machmen horen.
hoe dat bi adam was verloren
tgeslacht der menschelicheden

21.7.

¶ Kinder nv laet ons blide sijn.
ende louen dat soete kindekijn
gheboren menschelijke

21.8.

¶ Want hi is comen als ic beuroede
pm te verlossen met sinen bloede.
ons allen ghemeenlijke

21.9.

¶ Ihesus so is die name sijn.
hi weende als ander kindekijn
na sijnder menschelicheden

21.10.

¶ Twee stomme beesten bekenden wel.
al haren scepper en niemant el
bi sijnder godlijcheden.

21.11.

¶ Een cribbeken stont daer ghemaect
daer wert hi in gheleyt al naect.
die heere van hemelrijcke.

21.12.

¶ Drie coningen quamen wt verre lande
ende si brochten daer offerhande
seer blide ende oetmoedelijke

21.13.

¶ Nv laet ons bidden dat kindekijn
met maria die maghet fijn
dat si ons wil ontfermen

21.14.

¶ Als wi hier niet langer en mogen zijn
dat si ons dan van die eewighe pijn.
wil behoeden ende beschermen

22.

¶ Een liedeken van onser vrouwen ^{aant.}

op die wijze O venus bant

22.1.

O Ihesus bant / o vierich brant
 v heeft een suuer maecht plazant
 met eenen woorde ghewonnen
 dat dede haer duechdelic onderstant.
 waer bi wort ons hier vree int lant
 ghesonghen
 met enghelsen tonghen

22.2.

¶ Aue dat woort
 dat es ghehoort
 te nazareth al in die poort
 al na des vaders meenen
 die heilige geest hielt met accoort
 ons esser vruecht af comen voort
 al weenen
 sijn gracie moet hi ons verleenen

22.3.

¶ Dit edel saet
 van hogher aert
 te bethleem in een huyseken quaet
 lach op die aerde besneden

twee beesten hielden met hem staet
 en verwermden hem ons toeueraet
 sijn leeden
 die godheyt was al te vreden

22.4.

¶ Die maecht verclaert.
 en hoghe vermaert
 lach .xl. daghen onbeswaert
 als ander vrouwen deden
 het was den heyden gheopenbaert
 si haesten hem te bethleem waert
 ter stede / met groter waerdichede

22.5.

¶ O maget reyn
 o hemels greyn
 ghi sijt ons hulpe ons troost alleyn
 ic bid v staet ons in staden
 ghi sijt des sondaers int ghemeyn.
 een vat dat daer is certeyn
 verladen
 met uwer ghenaden.

22.6.

¶ O rosegaert
 van god bewaert

v gracie is gheopenbaert
 in ons tot menighen stonden.
 want als die siele ter pinen vaert
 bidt ghi daer voer si wort gespaert.
 van wonden
 dat wil ic v oerconden

22.7.

¶ O suuer maecht.
 daer dat licht wt daecht.
 v grote oetmoet heeft god behaecht
 daer om sisi vercoren
 adams sonden heeft hi beclaecht
 die van v wert onuersaecht
 geboren / om tscaep dat was verloren

22.8.

¶ Nv vrolijk singt.
 ende sijns ghedinct
 dese vruecht ons alle vruecht ontbrinct
 die moeder bleef maghet fijne
 god die heer diet al om rinct
 wi bidden dat hi ons ghedinct
 in die vre
 die swaer sal sijn ende suere

23 ^{aant.}¶ **Dit liedeken gaet op die wijze van Cleue hoorne en batenborch.**

23.1.

MEt vruechdnn [vruechden] willen wi singen
 ende louen die triniteyt
 dat si ons wil bringhen
 ter eewigher salicheyt
 die eewelick sal dueren
 eewelic ende sonder verganck
 och mocht ons dat ghebueren
 och eewelick is so lanck.

23.2.

¶ Leefden wi na die gheboden
 also wi leuen souden
 ende dienen altoos gode
 ende onser lieuer vrouwen
 ende lieten ouer liden
 die werelt in haren ganck
 so souden wi hier na verbliden
 och eewelic is so lanck

23.3.

¶ Die blischap is sonder eynde
 hier bouen in hemelrijc.
 die wi daer sullen vinden.

en heeft gheen ghelijck
 dat es dat godlijc wesen.
 het schenct ons goeden dranc
 also wi horen lesen
 och eewelick.

23.4.

¶ Die enghelen van hier bouen
 si maken so grote chier
 laet ons hem allen louen
 het ghelt ons eeuen dier
 so moghen wi verbliden
 ende singhen der enghelen sanc
 tot eeweliken tiden
 och eewelic is so lanc

23.5.

¶ Die heilighen allegader
 si maken grote feest
 si louen god den vader
 den soon den heylighen gheest
 als wi die sonden laten
 si wetent ons groten danck
 si verbliden bouen maten
 och eewelic is so lanck

23.6.

¶ Maria moeder ons heeren

si is van ons verblijt
 wanneer wi ons bekeeren.
 in deser ellendigher tijt
 maria maghet reyne
 o edel wijngaert ranck
 bidt voer ons al ghemeyne
 och eewelic is so lanck

23.7.

¶ Nv laet ons dienen gode.
 dat rade ick ionck ende out
 ende houden sijn ghebode
 ende dienen hem menichfout
 dat hi ons wil beschermen
 van alder hellen stanck
 ende van dat eewighe kermen.
 och eewelic is so lanck

24. ^{aant.}

¶ Dit liedeken gaet op dye wijze. Het was een lodderlijc pape

24.1.

GOD gruet v suuer bloeme
 maria maghet fijn
 mi helpt dat ic v noeme
 lof moet v altoos sijn

en waerdi niet gheboren
 o reyne maghet fijn
 wi waren al verloren
 och ic beuele mi die

24.2.

¶ Dat was om adams sonden
 mer god die ghi hebt ontfaen
 die heeft den bant ontbonden
 wi hebben ghenade ontfaen
 al in vijfdusent iare
 en was hem niemant waerdich dan ghi
 te draghen maghet clare
 och ic beuele mi di

24.3.

¶ Met recht sisi verheuen
 al bouen der enghelen schaer
 al ben ic hier ghebleuen
 mijn hert is bi v daer.
 och wilt mi doch gheleyden.
 werwaert dat ic si
 en wilt van mi niet scheyden
 och ic beuele mi di

24.4.

¶ O rose sonder doren

fiolette van roke soet
 o bloem die staet int coren
 neemt mi in v behoet.
 vol minnen ende ghestadicheit [ghestadecheyt]
 oetmoedich so sijt ghi.
 och sijt mi doch ghenadich
 och ic beuele mi di

24.5.

¶ Maria lelye reyne.
 mijn troost ende toeuerlaet
 ghelijc dat een fonteyne
 die nemmermeer stille en staet
 also deylt ghi uwe ghenade
 v dienaers staet ghi bi
 staet mi dan in stade
 och ic beuele mi di

24.6.

¶ Mijn alder liefste vrouwe
 o maghet ghebenedijt
 in v dat ick betrouwe.
 want ghi mijn weertste sijt
 o suuer maghet schone
 bidt uwen sone dat hi

mi hemelrijc gheue te loone
och ic beuele mi di

24.7.

¶ O boete van alder qualen
ontfaet die siele mijn
als ic moet betalen
dat wi al schuldich sijn
o minnelike aenschouwen
slaet dan v oghen op mi.
maect dat ic werde behouden
och ic beuele mi di

24.8.

¶ Noch so bidde ic eenen bede
dat ghi mijn herte verlicht
ende oec die siele mede
van die dit heeft ghedicht
o gheminde gods vriendinne
v ghenade begheeren wi
des hemels coninghinne
och ic beuele mi di

25. ^{aant.}

Dit liedeken gaet op die wise Cleue hoorne en batenborch

25.1.

NV laet ons vrolic singhen.

een liedeken ter eeren van haer
 maria ende haren kinde
 ic woude ic bi hem waer
 so waer mijn hert in rusten
 dat nv lijt pine swaer.
 dat scheidt en sou mi niet lusten
 al waer ic daer dusent iaer

25.2.

¶ Mij hert dat leyt gheuanghen
 van minnen seer beswaert
 mi mach wel seer verlanghen
 ter minen lieue waert
 bi hem en is gheen quale
 mer hier is menich seer.
 wou hi mi bi hem halen.
 so en truerde ic nemmermeer

25.3.

¶ Siel ghi moet verbeyden
 noch eenen cleynen termijn
 al sijn wi nv ghescheyden
 ten sal niet langhe sijn
 ic sal v corteliken
 al in mijn rijcke ontfaen

daer om strijt blijdelike
het sal saen sijn ghedaen

25.4.

¶ O lief van hogher minnen.
ic en can gheswighen niet
mijn hert dat lijdt van binnen
ic claghe mijn verdriet
die deruen dat si minnen
sijn dicwil seer beswaert
en ongherust van binnen.
het is der minnen aert

25.5.

¶ Nv siel laet v ghenoeghen
en maket gheen verdriet
wilt v tot liden voeghen
ic en sal v laten niet.
mer blijft altoos ghestade.
in mijnder minnen fijn.
dat is dat ic v rade
mijn goelic dochterkijn.

25.6.

¶ Nv wil ic altoos draghen
in mijn herte bliden moet
waer om so soudese claghen

o heere ghi sijt so soet
 ic hope aen v ghenade
 al sidi bouen mij
 v doecht sal mi beraden.
 och des betrouwe ic di.

26. ^{aant.}

¶ Dit liedeken gaet op die wise Cleue hoorne ende batenborch

26.1.

SOlaes willen wi hanteeren
 ende altoos vrolic sijn.
 ende blijdelic houeren
 met ihesus mijn minnekijn.
 waer om so willen wi trueren
 het en mach anders niet sijn
 ten sal niet langhe dueren
 dat ic bedruet sal sijn

26.2.

¶ In al die werelt wijde.
 en vindic niet so goet
 dat mi mach maken blijde
 dan ihesus mijn minnekijn.
 hier om wil ic mi gheuen
 hem te dienen tot alder tijt.

so wert ic van v verheuen
ende eewelic verblijt

26.3.

¶ Hi is een heer der heeren
die schoonste die men vint
ic wil mi tot hem keeren
want hi ons seere mint.
gheen herte en can versinnen
die blischap die hi heeft bereyt
den ghenen die hem minnen
als die scriftuer ons seyt

26.4.

¶ Hi is een bloem gheheten
seer suuerlic ende claer
hi is so hooch gheseten
al bouen der enghelen schaer
gheboren tot onser baten
van eender maghet bequaem
al bouen honich raten
es soeter ihesus naem

26.5.

¶ Wanneer sal ic aenschouwen.
sijn ouer claer aenschijn.
och mochte ic hem behouwen

al inder herten mijn
 wat mi mocht ouercomen
 en soude ic achten niet.
 waert so het soude mi vromen
 so en had ic gheen verdriet.

26.6.

¶ Och god wilt mijns ontfermen
 doer uwen name fijn.
 ende wilt ons doch beschermen
 al van die eewighe pijn
 ende wilt ons doch gheleyden
 ende brengen int eewighe rijck
 als wi van hier al scheyden
 dat bidden wi al ghelijck

27. ^{ant.}

¶ **Dit liedeken gaet op die wijze. Och die daer iaecht**

27.1.

ICk hebbe gheiaecht
 mijn leuen lanv
 al om een ioncfrou schone.
 die alder schoonste wijngaert ranck
 die is in shemels throne.
 si is met enghelen so omset

ic en can daer niet bi comen
dat hebben mi mijn sonden belet
des wil ic mi onturomen

27.2.

¶ Ic ben verdwaelt in deser nacht.
die werelt heeft mi bedroghen
ghenoechte heb ic so seer gheacht
mijn waen heeft mi beloghen
rijcheyt ende eer heb ic ghemint.
ende ydelheyt vercoren
al iaghende ben ic aldus verblind
en heb minen wech verloren.

27.3.

¶ Ic wil opstaen tes meer dan tijt
ende soeken hem alleene.
der maghet sone ghebenedijt
ihesus ist dien ic meene
hi is den wech als men verclaert
ic wil mi tot hem keeren
den rechten wech ter maghet waert
sal ic aen hem leeren

27.4.

¶ O ihesus heer nv bidde ic di
al wt mijns herten gronde

van sonden wilt mi maken vrij
 nv ende tot allen stonden
 laet mi die waerde moeder dijn.
 met suuerheyt aenschouwen
 doer haer wilt mi ghenadich sijn
 want mi mijn sonden rouwen

27.5.

¶ Der engelen vrouwe wilt op mi slaen.
 uwe ontfermhertighe oghen
 ic heb so swaerliken mesdaen
 des lidet mijn herte doghen
 ghi sijt des sondaers toeueraet
 ende onderstant den armen
 ghi sijt die ghene daert al aen staet
 wilt doch mijns ontfarmen

27.6.

¶ Vrienden maghen ende schat
 die willen mi beswiken
 scriftuere die bewijst wel dat.
 ic moet van haer gaen striken.
 och moeder gods wilt mi bistaen
 als ic sal moeten steruen
 want elc sal loon na werc ontfaen

wilt mi ghenade verweruen

27.7.

¶ Och die dit liedeken eerstwerf sanc
was seer ghequelt van binnen
sijn vlees was hem gemaect so cranc
dat hi flaeu is van minnen
ihesus die dranc den bitteren dranck.
aent cruys om smenschen leuen
bescermt ons vander hellen stanc
ende van dat ewighe beuen

28. ^{aant.}

Dit liedeken gaet op die wijze O fiere nachtegael

28.1.

OCh ligdi nv en slaept
o leuende gods sone
och ligdi nv en slaept.
hier bouen inden throne
stant op ende weest ghereet
en wilt doch tot mi comen
thoont ons v godlicheit
v godheit is so schone.

28.2.

¶ Vie clopt daer aenden muer

om mine ghenadichede
die doot wert mi so suer
eer ic mocht maken vrede
den toren was so groot
hi dede den hemel sluyten
leert liden totter doot
oft ghi moet bliuen buyten

28.3.

¶ O ihesus lieue heer
hoe sal ic bi v gheraken
dat leuen lust mi so seer.
ic en can gheen liden smaken.
het dunct mi swaer arbeyt
om troost so ben ic comen
thoont ons v godlicheyt
v godheyt is so schone

28.4.

¶ Ghi waent dat ic ben scapen
ende dat ic v niet en kinne.
ghi mocht v seluen laten
ende lijden doer die minne
ic moest so vele lijden
soude hemelrijc ontsluyten

in lijden moet ghi verblijden.
oft ghi moet bliuen buten

28.5.

¶ Ihesus gheminde heere.
hoe mocht v steruens lusten
dat cruys woech v so seer
ende ghi en mocht niet rusten
om onse salicheyt
droechdi een doornen crone
thoont ons v godlicheyt
v godheyt is so schoone

28.6.

¶ Al stondi daer tot morghen.
so en mocht ghi niet versinnen
oft in v hert verborghen
hoe dat mi dwanck die minne
dat ghi sout sijn ontlast
ende hemelrijc ontsluyten
dus moet ghi liden last
of ghi moet bliuen buyten

28.7.

¶ Ic sie den lichten dach
al doer die wolcken dringhn [dringhen]
ic sie dat niemant en mach

den wille gods volbrenghen
 hi en hebbe verduldicheyt.
 in liden waer dat ic come
 thoont ons v godlicheyt
 v godheyt is so schoone

28.8.

¶ Ghi waent met alder lust.
 des vleesch tot mi te raken
 het heeft mi meer ghecost
 hemelrijc te smaken
 druc lijden ende seere.
 doet hemelrijc ontsluyten
 ghi moet noch lijden meer.
 oft ghi moet bliuen buyten

28.9.

¶ O die liefste die ic weet
 ghi woont in hemelrijke
 ic ben nv al bereet.
 om te lijden blidelike
 pine druc ende leyt
 op dat ic v hebbe te loone
 thoont ons v godlicheyt
 v godheyt is so schone

29. aant.¶ **Dit liedeken gaet alst beghint**

29.1.

IC sie die morghen sterre
 heer ihesus claer aenscijn
 Ic gruetu sonder merren
 Met alder herten mijn.

29.2.

¶ Och wie mach ic daer horen
 maken so suet ghebaer
 het luydet in mijnen ooren
 oft gulden herpen waer

29.3.

¶ O siel wildi mi minnen
 ende mi bekennen bat
 ende mi daer mede gdewinnen [ghewinnen]
 ic ben dijnre herten scat.

29.4.

¶ Ihesus och lief vercoren
 mijn troost mijn toeueraet
 verleent mi al te voren
 te volghen uwen raet

29.5.

¶ Wildi bi rade leuen
 so laet ws selfs raet
 en wilt dat al begheuen.
 daer uwen sin toe staet

29.6.

¶ Sijn dit die naeste weggen

so ben ic seer veruaert
 natuer die en wils niet pleghen
 het is haren rechten aert

29.7.

¶ O siel slaet op v oghen
 siet aen mijn bitter pijn
 mijn edel bloet verdroghen
 wildi mijn beter sijn

29.8.

¶ Vildi mi niet begheuen.
 ihesus mijn gulden pint
 so wil ic v al mijn leuen.
 draghen in minen gront.

29.9.

¶ O siel sou ic v laten
 neen ic in gheenre stont.
 ic ben om uwer baten
 ter doot toe seer ghewont

29.10.

¶ O heer v bedructe tranen
 gheeft mi doer v oetmoet
 en dat ic mits v vermanen.
 mach vercrighen dat eewighe goet

29.11.

¶ O siel ontfaet die crone
 mijn trou die gheue ic di

mi suldi hebben te loone
en scheyt nv niet van mi

30. ^{aant.}

¶ **Van sinte Katherinen.**

Op die wise o venus bant

30.1.

O Godlike cracht
van hogher macht
wat groter wijsheyt hebdi gewracht.
al aen een maghet ionghe
doen ghi haer dat vingerline bracht
want si v diende dach ende nacht
tot oorconden.
dat ghi haer trou hebt vonden

30.2.

¶ Haer wijsheyt groot
was sonder ghenoot
die heylige geest haer hert doerscoot
teghen die sarazijne.
vijftich wise meesters groot
heeft si met reden al versmoort
sonder pijn
die reyne maghet katherine.

30.3.

¶ Des keyzers goet.

ende hoghen moet
 hebdi versmaet wt sinnen vroet
 en koost den doot daer vuere.
 ghi boot den hals wt minnen soet.
 daer wt ran melc voer roode bloet
 tot dier vren
 bekeerden veel creatueren

30.4.

¶ O edel martelaerse vry
 al opten berch van synay
 deden v die enghelen ter aerden
 daer v so menich ridder vry
 versoect wt edelre heerscapi
 met weerden
 ende oly van v begheerden

30.5.

¶ Ick bidde v patronersse vroet
 neemt ons allen in v behoet
 ende wilt ons wijsheyt gheuen.
 in vreden te leuen in minne soet
 ende helpt ons aen dat eewighe goet
 sonder sneuen
 hier na met v te leuen

¶ Gheprent Tantwerpen aen die marct // Bi mi Adriaen van berghen. anno .xvc.vij

Aantekeningen

Lijst van afkortingen

ACQUOY	J.G.R. Acquoy <i>Het Geestelijk Lied in de Nederlanden vóór de Hervorming</i> in Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis 2 (1886) blz. 1 e.v.
<i>Antwh. Lb.</i>	Een schoon liedekens. Boeck inden welcken ghy in vinden sult. Veelderhande liedekens, enz. (Antwerpen [1544]), uitg. d. Hoffmann von Fallersleben <i>Horae Belgicae</i> 11 (Hannover 1855)
AXTERS	St. Axters O.P. <i>Mystiek Brevier III: De Nederlandsche Mystieke Poëzie</i> (Antwerpen 1946)
CHEVALIER	U. Chevalier <i>Repertorium Hymnologicum</i> etc. (Louvain 1892 s.)
<i>Dev. Pr. B.</i>	Een devoot ende Profitelyck Boecxken, inhoudende veel gheestelijcke Liedekens ende Leysenen, enz. (Antwerpen 1539), uitg. d. D.F. Scheurleer ('s-Gravenhage 1889)
<i>Hs. A – F</i>	Zie MAK-BRUNING blz. xxvj-xxvij
<i>Hofken</i>	Het Hofken der geestelyker Liedekens (Loven 1577); - lit. in MAK-BRUNING blz. xxiv
KNUTTEL	J.A.N. Knuttel <i>Het Geestelijk Lied in de Nederlanden vóór de Kerkhervorming</i> (Rotterdam 1906)
MAK-BRUNING	J.J. Mak <i>Middeleeuwse Kerstliederen</i> (Utrecht-Brussel 1948), met medewerking van Dr. E. Bruning O.F.M.
<i>MK</i>	J.J. Mak <i>Middeleeuwse Kerstvoorstellingen</i> (Utrecht-Brussel 1948)
MOLL, <i>Brugman</i>	W. Moll <i>Johannes Brugman en het Godsdienstig Leven onzer Vaderen in de vijftiende eeuw</i> , 2 dln. (Amsterdam 1854)

V. DUYSE

Fl. van Duyse *Het oude Nederlandsche Lied*, 4 dln. ('s-Gravenhage-Antwerpen 1903-'08)

WACKERNAGEL

Ph. Wackernagel *Das deutsche Kirchenlied* etc., 5 Bde; aang. wordt Bd I (Leipzig 1864)

Aantekeningen

TITELBL. [blz. 3] *suuerlijc* mooi *leysen* kerstliederen

I MET DESEN NIEUWEN IARE / SO WORT ONS OPENBARE [blz. 4-5]: v. DUYSE 518(C), MAK-BRUNING XLIV 1,1 Volgens de kerststijl begon het nieuwe jaar met Kerstmis 1,5-7 repetitie, waarvan het eerste woord in afkorting regelmatig aan het slot van de volgende coupletten wordt herhaald 3,1 *baerden* baarde hem 4,3 *te loone* tot lof, roem 5,1 *leden* voorbijgegaan 6,4 te verbinden met 6,2 (voor *ter* lezen wellicht met de var. *doen*) 7,1 *Des dertiendaghes* op 'Dertiendach', Driekoningen (6 januari) *sijt vroeder* weet (dat) wel 8,1 Voor het kraambed van 40 dagen of zes weken zie MK blz. 233 8,2 Var.: *Si stont op na tbetamen* 9,1 *sempel* eenvoudig 9,4 waarvoor zij zich niet schaamt (Aanzienlijke vrouwen schaamden zich er in de middeleeuwen wel voor het kind zelf te dragen)

II EEN KINDEKEN IS ONS GEBOREN IN BETHLEEM [blz. 5-9]: v. DUYSE 525(D), MAK-BRUNING XXXVI 1,1-3 repetitie, waarvan het eerste vers achter de coupletten 2, 4, 9 en 10 voluit en achter de coupletten 3, 5, 6, 7 en 8 gedeeltelijk wordt herhaald 1,3 *scheen* bleek 1,4-10 Dit couplet telt schijnbaar 7 verzen i.p.v. 8, omdat de verzen 8 en 9 (*die sterre sijn*) op één regel zijn gedrukt 1,5 *orienten* het oosten 2,4 *ontsach hem das* vreesde daarvoor 3 Het couplet telt schijnbaar 7 i.p.v. 8 verzen, omdat de verzen 5 en 6 (*die here groot*) op één regel zijn gedrukt 3,1 *haestichde lees haestichede* 3,4 *les lees las* (t.w. *Micha* 5:1)

4,1 *vroeden* wijzen, t.w. de Wijzen uit het Oosten, de Drie Koningen 4,3 *also* zeer *hoeden* aandacht, ijver 5,4 *dat si* het is 5,7-8 *doersneden dat herte*

mijn indruk op mij gemaakt 6 Het couplet telt schijnbaar 7 verzen i.p.v. 8, omdat de verzen 5 en 6 (*dat kindekijn*) op één regel zijn gedrukt; vs. 5 zal oorspronkelijk langer zijn geweest, bijv. *ter tijt toe dat si vonden....* 7,1 *Drie* lees *Die* 7,7-8 var.: *Si vonden daer den coninc rijc Van haven bloot* (zonder have, bezit) 9,2 *becant* var.: *genant* (geheten)

III LAET ONS MET HERTEN REYNE [blz. 9-13]: v. DUYSE 477, MAK-BRUNING VII 1,1-3 repetitie, waarvan het eerste vers aan het slot van alle coupletten wordt herhaald met uitzondering van couplet 8, waar deze herhaling uit plaatsgebrek beperkt blijft tot *Laet ons* 1,3 *weyne* ellende 1,4-5 Vg. *Jes.* 9:5 1,7 *als mensche ghefigureert* in menselijke gestalte 2,4 *niet en verwoech* niet zwaar woog 2,7 *pijnen* lees (met Hs E) *pijne* (indien het rijm daarmee is hersteld; in Hs D luidt dit vers *Het brengt ons uutten weyne*, d.i. vs. 3 van de repetitie) 3,5 *fonteyne* Maria 4,2 *iuecht* jonge vrouw 4,7 Vg. *Luc.* 1:28... 'De Heer is met U'; blijkens 5,7 is dit woord van Gabriël bedoeld 5,3 *fyolette* Maria 5,7 *Zie de aant. bij* 4,7 6,2 *onturijt* verloren laten gaan 6,5 *greyne* juweel 6,7 *ghemeyne* var.: *alleyne* 8,3 *vare* vrees 9,1 *haer confordeerde* sterkte, troostte zich 9,3 *respondeerde* antwoordde 9,7 *deerne* dienstmaagd

IV WAER IS DIE DOCHTER VAN SYON [blz. 13-14]: v. DUYSE 486, MAK-BRUNING XXIV. N.B. Het lied wordt voorafgegaan door de wijsaanduiding *Puer nobis nascitur*, d.i. het beginvers van de latijnse hymne afgedrukt op blz. 28-29 1,1 *die dochter van syon* Maria 2,1 Vg. *Luc.* 2:1 2,2 *sware* zwanger 2,4 *ghenas haers kints* baarde haar Kind 3,1-2 Versta: het glas blijft ongerept, wanneer de zon er door schijnt 3,3 *dus* op overeenkomstige wijze *na en voer* (t.w. na en vóór de partus) te betrekken op *ioncfrou* maagd 4 Het couplet telt schijnbaar 5 verzen i.p.v. 4, omdat vs. 3 op twee regels is gezet 4,1-2 Vg. *Joh.* 1:5 e.v., *Jes.* 9:2 6,2 *wilen* eertijds

V O SUUER MAECHT VAN YSRAHEL [blz. 15-18]: v. DUYSE 482, MAK-BRUNING XLVI 1,5-8 latijnse repetitie, bestaande uit de 'engelse groet' (*Luc.* 1:28) onderbroken door *valasus valasus* (zie daarvoor de aant. in MAK-BRUNING bij no. XXV), kenmerkend voor een wiegelied; achter de coupletten 2, 5 en 8 wordt het eerste woord van deze repetitie herhaald. De coupletten 10-16, die er later bijgedicht zijn, hebben een andere repetitie (zie couplet 10,5-9 en - afwijkend - couplet 17,5-8), waarvan het eerste vers achter couplet 11 en 16 voluit en achter couplet 12, 14 en 15 gedeeltelijk wordt herhaald 3,3 *gronde* gemoed, binnenste 4,1 *Des* waarom 6,4 *daer si daer* lees *daer si haer herberghe* intrek 7,2 *weeghe* muren 7,3 Zie de aant. bij II, 7,7-8 10,3-4 Vg. voor de - volledige - engelenzang *Luc.* 2:14 14,2 *cribben* lees *crebben* 15,1-2 Vg. *Luc.* 2:21 *na moyses wet* vg. *Gen.* 17:12, *Lev.* 12:3 16 Vg. *Luc.* 2:21 16,2 *ghegenen* lees *ghegeuen* 17,3 Zie voor het karakter van dit lied als wiegelied de aant. bij de repetitie, 1,5-8 17,5 *Te deum laudamus* wij loven U, o God, aanvang van de zog. Ambrosiaanse hymne, vg. *Ps.* 145:2 17,7 *deminus* lees *dominus*

VI OMNES NV LAET ONS GODE LOUEN [blz. 19-21]: v. DUYSE 540(B), MAK-BRUNING LII, zie nu ook E. Bruning O.F.M. *De middelnederlandse liederen van het onlangs ontdekte Handschrift van Tongeren* (1955) blz. 17. De coupletten 8 en 9 ontbreken in de andere redacties, couplet 10 komt verder alleen nog voor in Hs. Tongeren (bij Bruning t.a.p.). Tussen de coupletten 14 en 15 ontbreken er zeven of meer. 1,3 *verscouen* rampzalig 1,4-5 repetitie, die alleen aan het slot, achter couplet 15, herhaald wordt 5,3 *voluic* (?) lees *voluit* 6,1 Vg. V, 7,2 6,3 *trepudabat* lees *trepidabat* 7,2 *azinos* var.: *bestias was hi ghespreyt* var.: *al ghereit* (onmiddellijk) 8,1 Zie de aant. bij I, 8,1 8,3 *immolanerunt* lees *immolaverunt* 9,1 Vg. *Luc.* 2:24 12,4 *omnes* (?), var.: *omnis* 15,1 *Rogamus* var.: *Rogemus sneuen* var.:

begeuen (ophouden) 15,2 *begeuen* var.: *sneuen* (*sonder sneuen* zonder mankeren, werkelijk, waarlijk)

VII ONS IS GEBOREN EEN KINDEKIJN [blz. 22-23]: MAK-BRUNING XXV 1,3 *met herten* lees *met herten fijn* 1,4-5 repetitie, die verder niet wordt herhaald; zie voor *vale sus* de aant. in MAK-BRUNING bij dit lied en vg. V, 1,5-8 2,1 *ghelaghet* baarde 2,3 *anastasij* de maagd die - zonder handen geboren - Maria in de Geboortenacht ter zijde staat en daarvoor beloond wordt met normale handen (zie mijn art. in Tijdschr. v. Ned. Taal en Letterk. 65 (1947) blz. 82 e.v.)

2,4 *hadden* lees *hadde* 3,1 *ontfangen* opnemen (na de Geboorte), t.w. om Hem in de kribbe te leggen

3,2 *boude* snel 3,4 *si hadden* lees *het wasser abuys* wonder 4,2 *ghenas* Zie de aant. bij IV, 2,4 4,4 *eenigen* lees *negeenen of geenen* *hadde* lees *hadsi confuys* bevlekking 5,1 *cribben* lees *crebben* 5,3 *ribben* lees *rebben* 6,1 *ezelken* lees *ezelkijn* 6,3 *weenden* lees *weende* 8 In dit couplet is vs.3 uitgevallen; men leze tussen de verzen 2 en 3 *Daer onder wij allen sijn bewaert*

VIII HET WAS EEN MAGET WTUERCOREN [blz. 23-25]: V. DUYSE 650(A), MAK-BRUNING V 1,1 *mhget* lees *maget wtuecoren* lees *wtuecoren* 1,2 *ihus* ihesus (Jezus) *kedoren* lees *geboren* 1,3-4 repetitie, in haar geheel herhaald achter de coupletten 2 en 12; achter de overige coupletten beperkt de herhaling zich tot het eerste vers, met uitzondering van couplet 8, waar *vro* achterwege is gebleven 1,4 *benedicamus dño* (= *domino*) vertaling van alleluia, zie MAK-BRUNING blz. 12 4,1 de *e* van *bode* staat op de kop 7 Vg. *Luc.* 1:34 (de tekst van dit couplet is anders moeilijk meer te verstaan!) 7,2 *geerde* begeerde 8 Vg. MK blz. 38 e.v. 11,2 *deerne* dienstmaagd

IX HEER IHESUS KERST VAN NAZARENE [blz. 25-27]: V. DUYSE 534(C), MAK-BRUNING XXXIX

1 In *Dev. Pr. B.* is dit couplet 9, luidende als volgt:

Doe maria was wech ghevaren,
Doen quam herodes met sijnder scaren;
Dat coren was rijp ter selver tijt.

In de voorafgaande coupletten 1-8 worden Herodes' moordplannen en de Vlucht naar Egypte bezongen alsmede het eerste - voor een juist begrip van de verdere gang van zaken noodzakelijke - gedeelte van de 'legende van de akkerman' (zie daarvoor MK blz. 256 e.v.)

1,1-3 repetitie, waarvan vs 1 achter de coupletten 2-8 gedeeltelijk wordt herhaald 1,1 *kerst* Christus

1,6 Hij sprak in het voorbijrijden 7,2 *gheuloen* gevloten, gevlucht 8,1-2 De rijmwoorden in *Dev. Pr. B.*, t.w. *reyn-cleyn* ontbreken hier 8,1 *Dusent ende .xliij.dusent* lees *Hondert ende .xliij.dusent* (zie voor dit getal van 144000 martelaren MK blz. 244)

X PVER NATUS IN BETHLEEM [blz. 27-28]: WACKERNAGEL 309-318; voor de (afwijkende) redacties in andere (ook Nederlandse) liedboeken zie v. DUYSE bij 524: 'Een kint gheboren in Bethlehem', d.i. de middelnederlandse vertaling van *Puer natus in Bethlehem*, ook in MAK-BRUNING XLVII 1,3 *amor amor amor quam dulcis est amor* repetitie, achter de coupletten 2, 4, 5, 6, 7 (*amor amor* etc.) en 9 voluit en achter couplet 3 gedeeltelijk herhaald 4 Vg. *Ps.* 19:1 5 Vg. MK blz. 174 6,1 *sada* lees *saba* 7 Dit couplet past beter tussen 4 en 5 8,2 Var.: *deum salutant hominem*

XI PVER NOBIS NASCITUR [blz. 28-29]: WACKERNAGEL 327-331, CHEVALIER 15790; zie voor de redacties in andere Nederlandse liedboeken v. DUYSE bij: 'Ons is gheboren een kindeken soet/allen engelen coninc' (d.i. de middelnederlandse vertaling van *Puer nobis nascitur*) in dl. III, blz. 1862-3 3,2 *dolore* var.: *tremore* 4,3 *gloria* var.: *gratia* [6] Dit couplet, luidende als volgt:

laus et iubilacio
nostro sit in ore
et semper angelicas
deo dicamus gracias

(WACKERNAGEL 331:7) werd door een vroeg 16e-eeuwse hand, vermoedelijk van de toenmalige bezitter van het liedboekje, bijgeschreven

XII NV LAET ONS SINGHEN HET IS TIJT [blz. 29-35] MAK-BRUNING XII
1,2,4-5 repetitie, waarvan de eerste twee verzen regelmatig achter de volgende coupletten worden herhaald; de herhaling van het derde vers blijft beperkt tot het eerste woord, t.w. *hodie* (achter couplet 15 ontbreekt het). De rubricering (die alleen bij couplet 17 ontbreekt) schijnt er op te wijzen, dat de uitgever uitsluitend dit derde vers als repetitie beschouwt (zie voor deze repetitie MAK-BRUNING blz. 33) 2,3 var.: *ontfermde onser ellendicheyt* 4,1 *al dat* var.: *wi daerom* 4,3 *moeste* var.: *moesten* 5,3 *worde weder* var.: *woude werden* 8,1 *saen* terstond 12,3 *en kende noeyt* ik had nooit gemeenschap met 13,3 *v niet ontsien* niet vrezen 16,1 *en wort aenschijn* zich zal voordoen 18,1 *moet moge* 18,3 *deerne dienstmaagd* 21,3 *hier* var.: *seiden* 22,1 *ghelach* baarde 22,1 *rouwe smart* 24,3 *al bider* var.: *si der* 25,3 *si maecten menigen mensche* lees *allen gueden menschen* 29,3 *een niemare* var.: *niemare* (tijding, boodschap) 30,1 *het er*

XIII MET VRUECHDEN WILLEN WI SINGHEN [blz. 35-42]: v. DUYSE 537, MAK-BRUNING XLI 1,7 *der waders* var.: *des vaders* (God de Vader zal wel bedoeld zijn en niet de oudvaders in limbo, die in couplet 3 aan de orde komen) 2 Vg. *Jes.* 11,1 en *Rom.* 15:12

2,4 *des godlicx* var.: *dat godlijck* 3,3 *geschalle* gejammer 3,5 *ter stont* van stonden aan *begheerde* var.: *begheerden* 3,6 de *d* van *dat* staat op de kop

3,7 *geerde* twijg (t.w. uit de wortel van Jesse) 4,2 *ghenoemt* lees *ghenaemt* (gelijke)? 4,4-5 was zij Gode welgevallig om haar liefde jegens ons 4,6 dat liet ze wel blijken 5,2 *ontfinc* var.: *ghewan* 5,3 *bekenden* erkenden 5,4 *sonder* behalve 5,6 Zie de aant. bij 4,6 5,7 *benide* haatte 7,3 *verkiesen* smaken 7,6 *van mi* lees *mijn* 7,7 *bliuen* vallen, ster-

ven 8,6 Zie de aant. bij 4,6 8,7 *bederuen* verderven 9,2 *des kints ghewout* toegang tot het Kind 9,6 *macht* slaat op wierook, *rijck* op goud en *pijn* op myrre 10,4 *van dan* hiervandaan 11,2 *lette niet een twint* wachtte geen ogenblik 11,3 *alle beyde* var.: *beyde* 11,7 *heeft gescenen* is gebleken 12 e.v. Zie voor de hiervolgende legende van de nijgende dadelpalm MK blz. 261 e.v. 12,4 *nam des goom* zag dat of keek er naar 13,3 *wijndruuen* var.: *wijndaden* (dadels); is *wijndaden* een contaminatie van *wijndruven* en *daden*? Of draagt de palmboom druiven, zoals in het Ethiopische Henochoek (vg. H. Bergema *De Boom des Levens* (1938) blz. 245), een voorstelling, die berust op contaminatie van palmboom en wijnstok als levensboom (vg. Bergema a.w., blz. 257, noot 61) 13,5 *bequolen* op smartelijke wijze ondervonden 14,5 *bat* beter 14,6 *Lees waer broot*, enz. 15,7 *Versta*: zodat ze kon eten van hetgeen haar hart begeerde 17 Zie voor de bronlegende MK blz. 267 18,1 *feesten* opgewekte stemming 18,3 *foreesten* bossen 18,4 *si* (t.w. de wilde dieren) *deden haer confoort* bemoedigden hen (t.w. door hun eerbetoon; vg. MK blz. 259) 18,5 *visenteren* bezoeken, opzoeken 18,6 zonder vijandelijkheid te tonen

19,3 Vg. MK blz. 267 e.v.

XIV MET DESEN NIEUWEN IARE / SO WILLEN WI VROLIC SIJN [blz. 42-46]: MAK-BRUNING VIII 1,1 Zie de aant. bij I,1,1 1,6 *schiftuere* lees *schriftuere* 2,8 Zie de aant. bij III, 4,7 3,4 *onturijt* verloren laten gaan 3,7 *al sonder blame* var.: *sonder blame* (onbevlekt) 5,1 en 3 *reyn-greyn* var.: *reynegreyne* 5,3 *greyn(e)* juweel 5,6 *der engelen broot* vg. *Ps. 77:29* 5,8 Zijn gelijke zal er niet zijn 7,1 *van prise* lofwaardige 7,3 *rijsen* neerdalen 7,8 *dwaen* afwassen, wegnemen 8 Vg. *Luc. 1:36-37* 8,7 *Verheug U* 9,1 Vg. *Luc. 1:32* 9,3 *verlossen* lees (*ver*)troosten (× *alrehoochsten*, spreek uit *alrehoosten* (?)) 9,8 *vruecht* var.: *vrucht* 10,3 *deerne* dienstmaagd 10,7 en 8 *al sonder* var.: *sonder* 11,7 *te gader* var.: *te gaer*

XV NV LAET [ONS] DANCKEN ENDE LOUEN [blz. 47-49]: v. DUYSE 541, MAK-BRUNING LIV 1,1 *laet* var.: *laet ons* 1,2 *van lees al van* 1,4-6 repetitie, achter de coupletten 10, 11 en 12 voluit, achter de overige gedeeltelijk (t.w. het eerste vers) herhaald 1,5 *pellicaen* Zie voor de vergelijking van Christus met een pelikaan en van Maria met een duif MAK-BRUNING blz. 185 2,2 *tortelduue* Maria (zie de aant. bij 1,5)

2,3 *vromen* baat, heil 3,1 *had* var.: *nam staphans* terstond 4,2 var.: *al doer die duue ten sijn geen sagen* 4,3 *aenbadent* var.: *aenbaden* 5,1 *huys des paeys* Bedoeld zal zijn Bethlehem, maar dit betekent 'broodhuis' 6,1 *ghier* t.w. Herodes 6,3 *becoren* kwellen 7,1 *dier* var.: *gier* 7,2 *begrijpen* grijpen

7,4 *vogelken* lees *vogelkijn* 9,3 *bederuen* var.: *daerom bederven* (doden of sterven) 10,1 *ouerleden* voorbijgegaan 10,2 *cweendertich* lees *tweendertich*

11,2 De pelikaan, die zich de borst openrijt om met zijn bloed zijn door het serpent gedode jongen te doen herleven, werd reeds vroeg een symbool van Christus' offerdood *saen* snel (rijmlap) 10,5 *hel* lees *wel* 12,2 *ons* var.: *ons behoede* 12,6 *di* lees *hi*.....

XVI OCH EDEL SIELE MERCKE [blz. 51-59]: KNUTTEL blz. 385 e.v., AXTERS 23; zie ook boven blz. XV Voor het blz. 50 als wijs opgegeven lied: 'Met vroecheden willen wi singhen ende louen die triniteyt' zie blz. 77 1,1 *mercke* Dev. Pr. B.: *wilt mercken* 1. 2 *bekenne* lees *bekinne* 1,7 *soudt* Dev. Pr. B.: *soude* 2,3 de engelen 2,4 *dienaes* lees *dienaers* 3,8 verlooehen u zelf 4,3 *aflaten* Dev. Pr. B.: *afsatens*, (steunsels) 4,4 *wrack* bedorven 5,3 *reyn* Dev. Pr. B.: *een reyn* 6,2 *iolijs* vreugde 6,5-6 Vg. *Matth.* 7:14 7,5 *wilt* Dev. Pr. B.: *en wilt* 8,6 Zie de aant. bij 3,8 9,8 *licht* Dev. Pr. B.: *lecht* 10,4 *nidelijck* boosaardig 11,4 Vg. *Luc.* 22:44 11,5 ook stond ik alleen (?) 12,5 *ende* Dev. Pr. B.: *en en laet v niet duncken* meen niet 13,3 *mecht* lees *mocht* 13,7 Vg. *Jes.* 63:3 14,7-8 Vg. *Jes.* 53:7 15,3 *waertoe* (ook in Dev. Pr. B.) lees *daertoe?* 15,6 *enghels*

spise t.w. hemels manna (in *Ps.* 78:25 ‘brood der engelen’ genoemd), d.i. Christus Zelf 16,3 *doot* Dev. Pr. B.: *doet* 16,4 *verkiest* Dev. Pr. B.: *verliest* 17,4 *brudegom* lees *brudegom* 18,2 *sterf* stierf 18,4 t.w. de vijf wonden 18,5 *en gaet* Dev. Pr. B.: *Ende doet* 18,6 *en* Dev. Pr. B.: *die* 19,3 *gherinnet* gevloeid 19,5 *als ghi sijt* Dev. Pr. B.: *al sijt ghi* 19,8 *hl* lees *hi* 20,4 Vg. *Openb.* 3:20 20,8 *weelden* vreugde, zaligheid

XVII HOE MINNELIC IS ONS DES CRUCEN BOOM ONTDAEN [blz. 59-60]: V. DUYSE 554(B) KNUTTTEL blz. 165-6, AXTERS 57; zie nog boven blz. XIII

2,3 *sonder let* ongehinderd, vrijelijk 3,4 *sal* Hs. B: *so sal* 4,1 *greyn* juweel (i.c. de boom) 5,1 *op clam* lees *op vlooch* (emend. Knuttel) 5,2 *ontploken* uitgespreid 5,3 *die .vij.noten* de zeven kruiswoorden 6,4 *ye* ooit

XVIII HOE LUYDE RIEP DIE SIELE TOT GOD VAN BINNEN [blz. 61-65], navolging van V. DUYSE 626 (alwaar ook blz. 2435 de overlevering van ons lied); zie nog KNUTTTEL blz. 492 e.v. en boven blz. XVII. De coupletten tellen schijnbaar 7 verzen i.p.v. 6, omdat vs 1 op twee regels is gedrukt 1,1 *HOoe* lees *Hoe* 2,3 *si* Dev. Pr. B.: *het* 2,4 *scout* schuw 2,5 *dees* Dev. Pr. B.: *die* 3,3 *ghehinghen* toestaan 4,2 list geschiktheid 7,3 *verborghen* borg zijn voor 8,1 *oec* dan, inderdaad 8,4 *die toont* Dev. Pr. B. en Antw. Lb.: *toont* 8,6 *verheeren* de baas worden 9,1 *snode* gering 9,3 *aenveerden* beginnen, doen 9,4 *dordi* durf je *solaes* pret, vermaak 10,1 *aerden* Dev. Pr. B.: *aerden gliden*, Antw. Lb.: *aerden tijden*

10,6 *liden* dulden, dragen

XIX HET VIEL EEN HEMELS DAUWE [blz. 65-68]: V. DUYSE 483(B)), MAK-BRUNING XIV 1,1 *wiel* lees *viel* 1,4 *haer* Dev. Pr. B.: *een* 2,3 *versinde* bemerkte 2,7 *onde* lees *ende trecken mijnder straten* mijns weegs gaan 2,8 *schandn* lees *schanden* 4,1

een Dev. Pr. B. *is* 4,4 *hi en quame* (ieder) moest komen *spot* mankeren 4,6 *brenghen*
Dev. Pr. B.: *brachte tribuyt* belasting 5,5 *niewers* nergens

5,8 *noeyt* Dev. Pr. B.: *niet ghehoort* in tel 6,2 *dinne* dun 7,3 *van binnen* Dev. Pr. B.: *binnen*

7,6 *si* Dev. Pr. B.: *hi* 7,7 *dat* Dev. Pr. B.: *daer gheuanghen* gevangenen (t.w. in zonde), zondaren? Of de gevangenen in limbo, de ‘oudvaders’?

XX ONS NAKET EEN SOETEN TIJT [blz. 68-71]: v. DUYSE 526, MAK-BRUNING XLVIII 1,1 *een* Dev. Pr. B.: *eenen* 1,5 *ionghelinghe* kind 2,3 Vg. *Jes.* 9:5 *in lees is* 3,1 *So schier* zodra 4,2 *iosephs coussen* Zie MK blz. 137 e.v. *cleet* Dev. Pr. B.: *cleyt* 5 Zie voor het knielen van os en ezal MK blz. 174 e.v. 6,2 *al mettervaert* Dev. Pr. B.: *mettervaert* (terstond) 8,1 *altehant* dadelijk 8,2 *maecten meere* verkondigden 9,1 *opten* Dev. Pr. B.: *al opten*

9,2 Vg. *Luc.* 2:21 11,4 *myrre* Dev. Pr. B.: *ende myrre* 14,1 *die* Dev. Pr. B.: *doen* (toen) 15,4 *ons brenghen* Dev. Pr. B.: *brenghen ons*

XXI IN VRUECHDEN IS ALLE DE WERELT WIJT [blz. 71-73]: MAK-BRUNING XXIII 4,2 Vg. *Jes.* 7:14 5,1 *licht der sonnen* Christus 10,2 *al* Dev. Pr. B.: *hem* 13,3 *ons* Dev. Pr. B.: *onser*

XXII O IHESUS BANT / O VIERICH BRANT [blz. 74-76]: v. DUYSE 564, KNUTTEL blz. 450 e.v. 1,1 Het verband tussen dit vers (de vaste beginregel van alle vergeestelijkingen van *O Venus bant/o vierich brant*) en de onmiddellijk volgende is in ons lied losgelaten *brant* vlam 1,2 *plazant* schoon 1,3 Vg. MK blz. 33 e.v. 1,4 *onderstant* wezen 1,7 *enghelschen* van engelen 2,3 *poort* stad 2,4 *meenen* wil 2,5 *hielt met accoort* stemde er mee in 2,6 *vruecht* Dev. Pr. B.: *vrucht* (kind) 2,7 *weenen* wenend 2,8 *moet* moge

3,4 *besneden* Dev. Pr. B.: *beneden* 3,6 *hem ons* Dev. Pr. B.: *ons* 3,8 *was al te vreden* aanvaardde dit, nam daarmee genoeg 4,1 *verclaert* verheven 4,3-4

Zie de aant. bij I,8,1 4,5 *heyden* Ofschoon ook Dev. Pr. B. *heydenen* heeft, zal hier wel *herden* (herders) gelezen moeten worden 5,2 *greyn* juweel 5,4 *in staden* bij 5,6 *certeyn* zeker 5,7-8 Dev. Pr. B.: *Gheladen / Vol godlijcker ghenaden* 6,8 *oerconden* verklaren, verkondigen 7 Dit couplet telt schijnbaar 7 verzen, omdat vss. 7 (*geboren*) en 8 op één regel zijn gedrukt 7,5 *beclaecht* moeten lijden om 8,3 *ontbrinct* Dev. Pr. B.: *in bringt*

XXIII MET VRUECHDEN WILLEN WI SINGEN / ENDE LOUEN DIE TRINITEYT [blz. 77- 79]: v. DUYSE 620; zie voorts MOLL, *Brugman* 2,207 e.v., KNUTTEL blz. 322 e.v., 439 e.v., AXTERS 130 1,1 *vruechdnn* lees *vruechden* 1,4 *eeuwigher* Dev. Pr. B.: *hoochster* 2,2 *souden* Dev. Pr. B.: *souwen* 2,3 *dienen* Dev. Pr. B.: *dienden* 2,5 *ouer liden* gaan (aan ons voorbij gaan) 2,7 *so souden wi* Dev. Pr. B.: *wij souden* 3 Het couplet telt schijnbaar 7 verzen, omdat de vss. 7 en 8 (och eewelick [is so lanc]) op één regel zijn gedrukt 3,2 *in* Dev. Pr. B.: *int* 3,6 *goeden* Dev. Pr. B.: *bliden* 4,4 Het is voor ons van groot belang 6,1 *moeder* Dev. Pr. B.: *die moeder* 7,4 *dienen* Hs. B, E, Hofken: *bidden* 7,6 *van alder* Dev. Pr. B.: *al van der*

XXIV GOD GRUET V SUUER BLOEME [blz. 79-82]: zie KNUTTEL blz. 269 en boven blz. XIV; voor de wijsaanduiding XIX (blz. 65) 1,6 *fijn* Dev. Pr. B.: *vry* 2,2 *die* Dev. Pr. B.: *dien* 2,5 Zie voor het aantal jaren tussen Val en Verlossing MK blz. 43, noot 1

4,1-2 Zie voor deze Marianamen MK blz. 40 e.v.

4,4 *behoet* hoede 4,5 *ghestadicheit* Dev. Pr. B.: *ghestadich* 5,1 Zie voor Maria als lelie MK blz. 39

5,7 *in stade* bij 7,1 *boete* genezing 8,2 *mijn* lees *dat* (?), vg. r. 4 *van die* enz.

XXV NV LAET ONS VROLIC SINGHEN [blz. 82-85]: zie boven blz. XVII 3,7 *blijdelike* Dev. Pr. B.: *claghe* v 5,5 *ghestade* standvastig 5,8 *geolic*

lief 6,3 *soudese* Dev. Pr. B.: *soude ick* 6,7 *doechc* lees *doecht* (deugd) 6,8 *des betrouwe ic dy* daarin verlaat ik mij op U

XXVI SOLAES WILLEN WI HANTEEREN [blz. 85-87]: v. DUYSE 583; vg. ACQUOY blz. 79, KNUTTEL blz. 188 1,1 *willen wi* Dev. Pr. B.: *wil ic* 1,3 *houeren* feesten 1,5 *willen wi* lees *wil ic* 2,4 *minnekijn* Dev. Pr. B.: *minnekijn soet* 2,7 v lees *hem?* (Dev. Pr. B.: *herten*) 3,5 *versinnen* zich voorstellen

4,1 Vg. MK blz. 120 e.v. 4,2 *suuerlic* schoon 4,6 *bequaem* bevallig 6,4 *van die ewighe pijn* Dev. Pr. B.: *vander hellen pijn*

XXVII ICK HEBBE GHEIAECHT MIJN LEUEN LANC [blz. 87-90]: v. DUYSE 578(B), AXTERS 20; vg. KNUTTEL blz. 342 e.v. 1 Het couplet telt schijnbaar 9 verzen, omdat vs. 1 op twee regels is gedrukt 1,3 *schoonste* Dev. Pr. B.: *soetste wijngaertranck* Naast de beelden van de wijnstok (Christus) in de wijngaard (Maria) of uit de aarde (Maria) opschietend, kenden de middeleeuwen ook die van de druif (Christus) aan de wijnstok of de rank (Maria). De laatste voorstelling vond steun in de mariologisch geïnterpreteerde profetie van *Jes. 11:1*; Maria is dan de *virga e radice Iessae*. Men bedenke hierbij, dat de Boom van Jesse veelvuldig als wijnstok werd begrepen 1,8 *mij* lees *mijn* 1,9 *wil ic mi onturomen* zal ik de moed verliezen? Of zal ik mij verootmoedigen? 3,5 Vg. *Joh. 14:16* 3,7-8 De dichter wil dus vreemd genoeg per *Iesum ad Mariam*

3,8 *aen* van 5,1 *vrouwe* (ook in Dev. Pr. B.) mogelijk op te vatten als *vroude* vreugde (Hs. B heeft *vroeht*) 5,4 *doghen* verdriet 5,5 *toeuerlaet* toevlucht 5,6 *onderstant* hulp, bijstand *den* Dev. Pr. B.: *der*

5,8 *doch* Dev. Pr. B.: *u doch* 6,2 *beswiken* begeven

6,4 Vg. *Marc. 10:29-30* 7,3 *was* Dev. Pr. B.: *heeft* 7,4 *flaue is* Hs. B.: *is flaue*

XXVIII OCH LIGDI NV EN SLAEPT [blz. 90-93] zie KNUTTEL blz. 453 en (voor de overlevering) blz.

538 en boven blz. XIII 1,6 *en lees ende* 4,3 *mocht* Dev. Pr. B.: *moet* 4,6 *ontsluyten* opengaan 5,3 *woech* viel zwaar 6,2 *versinnen* beseffen 6,3 *verborghen* bevatten 7,6 *waer dat ic* Dev. Pr. B.: *hoe dat*

XXIX IC SIE DIE MORGHENSTERRE [blz. 94–96]: v. DUYSE 571(B), AXTERS 30; zie ook boven blz. XVII 1 De vss. 2-4 zijn op twee regels gedrukt 1,3 *merren* dralen, toeven 4,3 *al te voren*, vóór, boven alles 7,4 Toespeling op *Matth.* 10:24, *Joh.* 13:6?

8,2 *gulden pont* schat 8,4 *gront* hart 10,1 *v bedructe* Dev. Pr. B.: *bedruckte* 10,3 *en dat* Dev. Pr. B.: *dat mits* door 10,4 *mach vercrighen* Dev. Pr. B.: *vercrighe*

XXX O GODLIKE CRACHT VAN HOGHER MACHT [blz. 96-97]: zie boven blz. XIV De coupletten 1-3 tellen schijnbaar 8 verzen, omdat vs. 1 op twee regels is gedrukt Opschr. *sinte Katherinen*. Bedoeld is Catharina van Alexandrië († 306 of 307), een in de 15e eeuw zeer populaire heilige, 1,5 Volgens de legende heeft Christus zich op mystieke wijze met haar verloofd en haar Zijn ring aan de vinger geschoven 1,7 *oorconden* bewijs 2,2 *ghenoot* gelijke 2,5 *sarazijne* saracenen (in de late middeleeuwen waren alle heidenen saracenen (Mohammedanen) geworden) 2,6 Catharina zou vijftig heidense wijsgeren in twistgesprekken overwonnen hebben 3,6 Bij de onthoofding zou melk i.p.v. bloed uit haar hals zijn gevloeid (waarom zij patrones werd van de vrouwen in verwachting) 4,2-3 Engelen zouden haar lichaam na de onthoofding hebben overgebracht naar de berg Sinai 4,3 *aerden* lees *eerden*

4,4-7 Van haar gebeente zou olie druppelen, die zwakke ledematen zou genezen 4,5 *versoect* bezoekt

5,1 *patronesse* t.w. van de rederijkerskamer waartoe de dichter behoorde (?); welke is dan moeilijk uit te maken, Catharina was de beschermheilige van verscheiden kamers 5,2 *behoet* hoede

Alfabetische lijst van beginregels

Een kindeken is ons geboren in bethleem (II)	5
God gruet v suuer bloeme (XXIV)	79
Heer ihesus kerst van nazarene (IX)	25
Het viel een hemels dauwe (XIX)	65
Het was een maget wtuercoren (VIII)	23
Hoe luyde riep die siele tot god van binnen (XVIII)	61
Hoe minnelic is ons des crucen boom ontdaen (XVII)	59
Ick hebbe gheiaecht mijn leuen lanc (XXVII)	87
Ic sie die morghensterre (XXIX)	94
In vruechden is alle de werelt wijt (XXI)	71
Laet ons met herten reyne (III)	9
Met desen nieuwen iare so willen wi vrolic sijn (XIV)	42
Met desen nieuwen iare / so wort ons openbare (I)	4
Met vruechden willen wi singen / ende louen die triniteyt (XXIII)	77
Met vruechden willen wi singhen / in desen bliden tijt (XIII)	35
Nv laet [ons] dancken ende louen (XV)	47
Nv laet ons singhen het is tijt (XII)	29
Nv laet ons vrolic singhen (XXV)	82
Och edel siele mercke (XVI)	51
Och ligdi nv en slaept (XXVIII)	90
O godlike cracht van hogher macht (XXX)	96
O Ihesus bant / o vierich brant (XXII)	74
O suuer maecht van ysrahel (V)	15
Omnes nv laet ons gode louen (VI)	19

Ons is geboren een kindekijn (VII)	22
Ons naket een soeten tijt (XX)	68
Pver natus in bethleem (X)	27
Pver nobis nascitur (XI)	28
Solaes willen wi hanteeren (XXVI)	85
Waer is die dochter van syon (IV)	13

Alfabetische lijst van stemaanduidingen

Alst beghint ('Ic sie die morghensterre')	No. XXIX (blz. 94)
Claes molenaer	No. XXI (blz. 71)
Cleue hoorne en(de) batenborch	No. XXIII (blz. 77), XXV (blz. 82), XXVI (blz. 85)
Het was een lodderlic pape	No. XIX (blz. 65), XXIV (blz. 79)
Hoe lustelic is ons dye coele mey ghedaen	No. XVII (blz. 59)
Ick weet noch eenen acker breyt	No. XX (blz. 68)
Met vroechden willen wi singhen ende louen die triniteyt	No. XVI (blz. 51)
Och die daer iaecht	No. XXVII (blz. 87)
O fiere nachtegael	No. XXVIII (blz. 90)
O Venus bant	No. XXII (blz. 74), XXX (blz. 96)
Puer nobis nascitur	No. IV (blz. 13)
Van die leraer opter tinnen	No. XVIII (blz. 61)